

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๕๗

เรื่องจดหมายเหตุของมองซิเออร์เซเบเรต์ ราชทูตฝรั่งเศส

ซึ่งเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี ในกรุงสยาม

ครั้งแผ่นดิน สมเด็จพระนารายณ์มหาราช

(ตอนที่ ๓ ต่อจากประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๕๕)

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

มหาอำมาตย์โท พระยาพิชารณาปักษามาตย์ (สุหรัาย วัชรภักย์)

เมื่อปีมะโรง พ.ศ. ๒๔๗๓

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ศรีกรุง

คำนำ

คุณหญิงจำเริญ พิจารณาปฤชามาตย์ ผู้เป็นเจ้าของงานพิมพ์
มหาอำมาตย์โท พระยาพิจารณาปฤชามาตย์ มานวธรรมศาสตร์อุปถุษา
(สุหรัย วัชรภักย์) มาแจ้งความยังราชบัณฑิตยสถานว่าปรารถนาจะพิมพ์
หนังสือสำหรับแจกเมืองานพระราชทาน เพื่อดังคัพดามี ขอให้ราชบัณฑิตย
สถานช่วยเลือกเรื่อง หนังสือ ให้ พระยาพิจารณาฯ เป็นมิตรเก่า ของ
ข้าพเจ้าคนหนึ่ง ชอบกัน มา ตั้งแต่ยังเป็นมหาดเล็กวิเศษในรัชกาล
ที่ ๕ จนตลอดอายุ ข้าพเจ้า รู้สึกยินดีด้วยได้มีโอกาสช่วยทำงานพิมพ์ให้
บ้างเล็กน้อย เสีย คาย อยู่ น้อย ที่ งาน คัพ ประจบ เวลา ข้าพเจ้ามี
กิจธุระ อย่างอื่น ไม่สามารถ จะแต่งหนังสือ ซึ่งเดิมได้จ้าง สำหรับจะ
พิมพ์ ใน งาน คัพ พระยาพิจารณาฯ ให้สำเร็จทันงานได้ จึงได้เลือก
หนังสือเรื่อง จดหมายเหตุ ของ มอนซิเออร์ เซเบเรต์ ราชทูตฝรั่งเศส ซึ่ง
เข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
ให้ คุณหญิงจำเริญ พิมพ์ ตาม ประสงค์

อัน หนังสือ จดหมายเหตุ เรื่อง ฝรั่งเศส ซึ่ง มีการ ติดต่อกับ ไทย
นั้นมี มากมาย เริ่มแต่แผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ลงมา จน
ตอนต้นกรุงรัตนโกสินทร์ เปนหนังสือตีญาบ้าง รายการบ้าง รายงาน
บ้าง คำสั่งบ้าง จดหมายบ้าง เก็บรวบรวมอยู่ในกระทรวงว่าการเมือง
ชนของฝรั่งเศสก็มี ในกระทรวงต่างประเทศก็มี ในหอสมุด
สำหรับเมืองก็มี ศาสตร์จารย์ ยอช เซเดส์ เตชานุการราชบัณฑิตย

ด้ภา ได้ขอคัดสำเนา มาไว้ในหอพระสมุดฯ คราวออกไปเยี่ยมบ้าน
 เรือนเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓ ราชบัณฑิตยสภา เห็นเป็นจดหมาย เหตุที่ ให้
 ความรู้ ทาง พงศาวดาร อันเกี่ยวข้องกับ ต่าง ประเทศ เป็น อย่าง ดี จึงได้
 จัด ให้ แปล ขน ไว้เป็น หนังสือ ตำรอง พิมพ์ เป็น พวก ๆ เช่น จดหมาย
 เหตุของพวก บาทหลวง ฝรั่งเศส และ ของพวก พ่อค้าฝรั่งเศส รวมเรียก
 ว่า ประชุม พงศาวดาร มีผู้ขออนุญาต พิมพ์ ไป แล้วเป็น ลำดับ
 เรื่อง จดหมาย ของ มองซิเออร์ เซเบเรต์ ซึ่งเป็น เอกอัครราช
 ทูต เข้า มา เจริญ ทาง พระราชไมตรี กับ กรุงสยาม ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระ
 นารายณ์มหาราช นม ๓ ตอน มีผู้รับพิมพ์ ไป แล้ว ๒ ตอน คือ ตอน มา
 ถึง กรุงศรีอยุธยา กับ ตอน จัดการ กับ ไทย ตอนที่ พิมพ์ ใน สมุด เต็ม น
 เป็น ตอนที่ สิ้น ท้าย หมุด เรื่อง เพียง ราชทูต ฝรั่งเศส กลับ ไป กรุงปารีส
 ราชบัณฑิตยสภา ขอ ขอบ คุณ ท่าน ทงหลาย ที่ ได้ รับ พิมพ์ ตอน อื่น ๆ มา
 กับ ทง คุณหญิง จำเริญ พิจารณา ปฤชามาตย์ ซึ่ง ได้ รับ พิมพ์ ตอน ท้าย
 เป็น การ เพิ่ม ให้ สำเร็จ การ พิมพ์ หนังสือ นี้น ตลอด เรื่อง ตอน นี้ ไป จะ
 ได้ กล่าว ถึง ประวัต พระยา พิจารณา ปฤชามาตย์ ตาม ที่ ข้าพเจ้า ทราบ
 ประกอบ กับ ที่ เจ้าภาพ จัด มา ให้ โดย ตั้ง เชบ

ประวัติ พระยาพิจารณาปฤชามาตย์

มหาอำมาตย์ โท พระยาพิจารณาปฤชามาตย์ มานวกรรมศาสตร์
 สุปฤชา (สุหรัย วัชรภักย์) ป.ม. ท.จ.ว. ท.ช. องคมนตรี เกิดใน

รัชกาลที่ ๕ เมื่อวันศุกร์ที่ ๒๖ พฤศจิกายน ปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๔๓๒ ที่บ้าน
เดิมริมถนนสี่แคว ในจังหวัดพระนคร

พระยาพิจารณา เป็นบุตรหลวงอุปการโกษากร (เวท วัชรภักดิ์)
มารดาชื่อนิ่ม เป็นธิดาในสกุลสูงศักดิ์ ทั้งบิดาและมารดา นับทาง
ฝ่ายบิดา พระยาพิจารณา เป็นหลานเจ้าพระยาพลเทพ (หลง) ในรัชกาล
ที่ ๕ นับทางฝ่ายมารดา พระยาพิจารณา เป็นหลานเจ้าพระยาวิชัยศิริ
(เม่น) ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา มาแต่ในรัชกาลที่ ๕ จนถึง
รัชกาลที่ ๕ ด้วยเหตุนี้ พระยาพิจารณา จึงมี เครือญาติ กว้างขวาง
จนถึง เจ้านาย มี ส้มแดง พระมหา ส้มฉน เจ้ากรมพระยาวิริยญาณวโรรส
เป็นต้น และ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ก็ทรง นับว่า เป็น พระญาติ
ทางข้าง ฝ่ายมารดา ก็เป็น ญาติ เกือบเคียง กับ พวกสกุล ณสงขลา ทั่วไป
ควร นับว่า พระยาพิจารณา กอปร ด้วยชาติภูมิ เป็น เบื้อง ต้น

ส่วน คุณวุฒิ อัน จำต้อง เคารพ แดง เอง นั้น พระยาพิจารณา
อยู่ใน รุ่น หลั่งของ บุคคลเจ้าพวกหนึ่ง ซึ่งเป็นคนอาภัพแต่ มี โอกาสพิเศษ
ประกอบกัน บุคคลเจ้าพวก นั้น ทั้ง ใน ราชสกุล และ ใน สกุล ชุน นาง
ที่ ว่า เป็น คน อาภัพ ด้วย เกิด ใน สมัย บ้านเมือง เรม คอง การ วิชชา ความ
รู้ ของ ชาว ทวีป ตะวันตก แต่ ยัง ไม่ ถึง สมัย เมื่อ มี โอกาส อาจ ไป คักษา
วิชา การ ไต่ ถึง ต่าง ประเทศ โดย สดวก การ คักษา ใน ประเทศ
ของ ตน เอง ก็ ยัง ผิด สอน บอก พร้อง กว่า ทุก วัน น อยู่ เป็น อัน มาก บุคคล

มหาดเล็ก โปรดฯ ให้ไปมีตำแหน่งราชการ ใน กระทรวง พระคลังฯ ชั่ว
 คราว ใน ระยะเวลา นั้น ทรงพระกรุณาโปรดฯ ให้ ได้ เดือน บรรดาศักดิ์ จน
 เป็น นายเสนาหอองานประพาส หุ้มแพร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๖ แล้วกลับไปรับ
 ราชการ ใน กรมมหาดเล็ก ตามเดิม ต่อมาไม่ช้า เมื่อ กรมหลวงราชบุรี
 ดิเรกฤทธิ เป็น เสนาบดี กระทรวง ยุติธรรม ทรงเริ่ม จัดการ สอน กฎหมาย
 ก็ ได้ โอกาส เข้าศึกษา วิชา กฎหมาย ใน นักเรียน จำพวก แรก มาจน
 สามารถ สอบ วิชา กฎหมาย ได้ เป็น เหนือชั้น ทิศ สยาม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๓
 กรมหลวงราชบุรี ดิเรกฤทธิ จึง กราบ บังคม ทูลฯ ขอ ไป รับ ราชการ ใน
 กระทรวง ยุติธรรม ได้ เป็น ตำแหน่ง เดชานุการ ของ เสนาบดี เป็น ตำแหน่ง
 แรก แล้วรับราชการ ใน กระทรวง ยุติธรรม ต่อมา ได้ เดือน ตำแหน่ง
 และยศ บรรดาศักดิ์ สูง ขึ้น โดยลำดับ จนได้ เป็น มหาอำมาตย์โท พระยา
 พิจารณา ปุจฉา มาตย์ มานว ธรรมศาสตร์ สุปฤษฎา ตำแหน่ง กรรมการ
 ศาลฎีกา แล้ว ออก จาก ราชการ ด้วย แก่ ชรา ได้ พระราชทาน เบี้ย
 บำนาญ จน ตอดด อายุ

ตำแหน่ง ต่าง ๆ กับ ทรง บรรดาศักดิ์ ซึ่ง พระยา พิจารณาฯ ได้ เป็น
 เมื่อ ภายหลัง เป็น ตำแหน่ง เดชานุการ ของ เสนาบดี กระทรวง ยุติธรรม
 และ ได้ เดือน ขึ้น โดย ลำดับ ตาม วัยวุฒิ นั้น พรรณนา แต่ โดยย่อ คือ
 พ.ศ. ๒๔๕๒ เป็น ปลัดกรมอัยการ อยู่ ๒ เดือน แล้วไปเป็น
 อธิบดี ผู้ พพากษา ศาล มณฑลภูเก็ต

พ.ศ. ๒๔๔๓ ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น พระดีริศาสตร์
ประสิทธิ์

พ.ศ. ๒๔๔๕ ได้เป็นอธิบดีผู้พิพากษาศาลมณฑลอยุธยา

พ.ศ. ๒๔๔๘ เป็นผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ข้าหลวงพิเศษ

พ.ศ. ๒๔๕๒ เป็นผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์กรุงเทพ ฯ

พ.ศ. ๒๔๕๔ ได้รับพระราชทานยศเป็นมหาอำมาตย์ตรี

พ.ศ. ๒๔๕๕ ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น พระยาพิจารณา
ปฎิษามาศย์ มานวกรรมศาสตร์ปฎิษา

พ.ศ. ๒๔๖๐ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เป็นองคมนตรี
และไปเป็นกรรมการศาลฎีกาชั่วคราว แล้วเป็นตุลาการในชั้น

พ.ศ. ๒๔๖๗ เลื่อนยศเป็นมหาอำมาตย์โท

ตำแหน่งพิเศษ

๑) เป็นกรรมการสอบได้วิชาราชการชั้นเอก

๒) เป็นกรรมการเนติบัณฑิตยสภา

๓) เป็นมรรคทายกวัดสุทธจินดาราม และเป็นผู้อุปการะ

โรงเรียนแห่งวัดนั้นด้วย

๔) เป็นสมาชิกกิตติมศักดิ์แห่งสภาการศึกษาสยาม

เกียรติคุณของพระยาพิจารณาฯ ซึ่งปรากฏแก่คนทั้งหลาย

และสมควรยกย่องในสวนบัญชาคุณนิพนธ์พรรณนาแต่โดยย่อก็คือ

๑) ได้เรียบเรียงหนังสือกฎหมายขึ้นใช้เป็นบทเรียนของผู้
 ศึกษาวิชากฎหมายและทนายความ คือ หนังสือลักษณะผู้เมียและ
 ลักษณะมรดก พ, ศ, ๒๔๖๓ หนังสือกฎหมายลักษณะที่ดินเดิม ๓
 พ, ศ, ๒๔๖๒

๒) เป็นอาจารย์สอนวิชากฎหมายแก่นักเรียนทั้งที่บ้านและ
 ที่โรงเรียนของกระทรวงยุติธรรม จนมีผู้ที่เป็นศิษย์สอบได้ได้เป็น
 เนติบัณฑิตไปแล้วก็มาก

ใน ส่วน อธิษาศัย เมื่อได้คุ้นเคยสนิทสนมกับผู้ใดไม่ว่าจะ
 เป็นชน บรรดาศักดิ์สูงหรือต่ำ ย่อมมีจรรยาอันดีภาพอ่อนโยนไม่
 ถ้อยคำถือศักดิ์ จึงเป็นที่ชอบพอรักใคร่ของผู้ที่คุ้นเคยแทบทั่ว
 ไป และถ้าจะกล่าวถึงพระยาพิจารณาฯ เป็นผู้มีมิตรสหายหรือผู้ที่
 ชอบพอรักใคร่กว้างขวางอย่างยิ่งคนหนึ่งก็เห็นจะไม่ผิดห่างไกลนัก

พระยาพิจารณาฯ ได้รับพระราชนิพนธ์เครื่องราชอิสริยาภรณ์
 ต่าง ๆ เป็นบำเหน็จความชอบและเป็นเครื่องประกอบฐานะอันนับ
 มาดังนี้

เหรียญ

- พ, ศ, ๒๔๓๕ เหรียญรัชฎาภิเศก
- พ, ศ, ๒๔๔๐ เหรียญประพาสยุโรป
- พ, ศ, ๒๔๕๐ เหรียญรัชชมงกต

๑

- พ, ศ, ๒๔๕๓ เหริยญวรัชชมังคดาภิเษก
- พ, ศ, ๒๔๕๔ เหริยญ บรม ราชาภิเษกรัชชกาด ที่ ๖
- พ, ศ, ๒๔๖๒ เหริยญ จักรพรรดิมาตา
- พ, ศ, ๒๔๖๖ เหริยญ ราชาภิเษก
- พ, ศ, ๒๔๖๗ เหริยญ บรม ราชาภิเษก ทอง รัชชกาด ที่ ๗

ตรา

- พ, ศ, ๒๔๓๕ เเบญจมาภรณ์ มงกุฏ ชั้นที่ ๕
- พ, ศ, ๒๔๓๖ เเบญจมาภรณ์ช้างเผือก ชั้นที่ ๕
- พ, ศ, ๒๔๕๓ เดือน ๗ รัชชภิเษก จักรดาภรณ์มงกุฏ ชั้นที่ ๕
- พ, ศ, ๒๔๕๓ เดือน ๗ รัชชภิเษก จักรดาภรณ์ ช้างเผือก ชั้นที่ ๕
- พ, ศ, ๒๔๕๗ เดือน ๗ รัชชภิเษก ตริตาภรณ์ มงกุฏ ชั้นที่ ๓
- พ, ศ, ๒๔๕๘ เดือน ๗ รัชชภิเษก ตริตาภรณ์ ช้างเผือก ชั้นที่ ๓
- พ, ศ, ๒๔๕๘ ทศยจุตจอมเกด้าและ พานทอง
- พ, ศ, ๒๔๖๓ เดือน ๗ รัชชภิเษก ทศยยาภรณ์มงกุฏ ชั้นที่ ๒
- พ, ศ, ๒๔๖๓ เดือน ๗ รัชชภิเษก ทศยยาภรณ์ช้างเผือก ชั้นที่ ๒
- พ, ศ, ๒๔๖๕ เดือน ๗ รัชชภิเษก ประถมาภรณ์มงกุฏ ชั้นที่ ๓
- พ, ศ, ๒๔๖๗ ทศยจุตจอมเกด้าวิเศษ

พระยาพิจารณา ปฤชามาตย์ บัวย เปนโรค ต่ำได้ พิการ เรือ รัง

มา ชำนาญจนถึง วันที่ ๘ กุมภาพันธ์ พ, ศ, ๒๔๗๐ เวลา ๒๐ นาฬิกา (ส.ต.ท.)

ถึง อนิจกรรมที่บ้าน ถนนตีลม จังหวัดพระนคร คำนวณอายุได้ ๕๘ ปี
ได้รับพระราชทาน ให้นำศพของ หลวง มี ประโคมกลองชนะ เขียว ๑๐
จำปี ๑ และทรง พระกรุณา โปรดเกล้าฯ พระราชทาน โทศ ประ กอบ
ศพ ตั้ง บน ชั้น ประดับ กระจาก ๒ ชั้น มี ฉัตร เบญจาทัง ๕ เป็น เกียรติยศ

บุตร และ ธิดา

ที่เกิดแต่ อบ ภรรยา

๑, ธิดาชื่อ ถนอม เป็น ภรรยา นายขวัญ จารุรัตน์ เจ้าของ
โรงพิมพ์ พิศาลบรรณนิต

๒, ธิดาชื่อ เพ็ญ เป็น คุณหญิง ดำรง แพทยาคุณ (ชั้น พุทธิ
แพทย์) ๑,๑,

ที่เกิดแต่ นาค ภรรยา

๓, ธิดาชื่อ ระววย เป็น หม่อม ห้าม ใน หม่อมเจ้าดมบรรณศักดิ์

ที่เกิดแต่ จารัต ภรรยา

๔, ธิดาชื่อ เกษม เป็น ภรรยา หลวง สำนัญประดาดัน (ธัญญา
ณสังขตา)

๕, บุตรชื่อ กระแสร์ เป็น เนติบัณฑิตสยาม เวदानุภักดิ์
ราชการ ใน กรมร่าง กฎหมาย

ที่เกิดแต่ คุณหญิง จำเริญ พิจารณาปลุชามาตย์

๖, บุตรชื่อ ประพนธ์ เวदानุภักดิ์ วิชา อยู่ใน จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย

๗, ขิดาขอ ประไพ เปน ภรรยา หลวง ตริณสาร วิศวกรรม (ศ
ศรีสุข)

๘, ขิดาขอ ประพา

๙, บุตรขอประพทช เวदानคักษาวิชา อยู่ในประเทศฝรั่งเศส

๑๐, ขิดาขอ ประพทช

๑๑, บุตร ขอ ประภาค ภายหลังเมื่อ อายุ ๓๕ ปี ภายหลังบิดา
ถึง อนุกรรม

๑๒, บุตร ขอ ประพจน์

๑๓, บุตร ขอ ประพนช

๑๔, บุตร ขอ ประพงศ์

ต้น ประวัต พระยา พิจารณาปฤชามาตย เพียง เทา น

กรรม การ ราช บัณฑิตย สภา ขอ อนุ โमतนา ใน กุศล บุญราศี ทัก
ษณานุปทาน ซึ่ง คุณหญิง จำเริญ พิจารณา ปฤชามาตย ได้บำเพ็ญ เปน
บศคิทานมัย ด้วย ความ กตัญญูกตเวกั ขอผล แห่ง กุศล น จง ดำไว้
เปน อุปถัมภก บัจจย อานวย ผล สู่ สดุดี แก่ ผู้ ฆรรณะ สัมควร แก่ คติ
อุปบต นน ๆ เทอญ

วันที่ ๒๓ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๗๑

ตั้งชื่อ

นายกราชบัณฑิตยสภา

มหาอำมาตย์โท พระยาพิจาร์ณาปฤชามาศย์
(สุหรัย วัชรภักย์)

พ. ศ. ๒๔๑๑-๒๔๗๐

จดหมายเหตุ มองซิเออร์ เซเบเรต์

ซึ่ง เป็น เอก อัคร ราช ทูต ของ พระเจ้า กรุง ฝรั่ง เค็ด
ไป เจริญ ทาง พระราชไมตรี กับ พระเจ้า กรุง สยาม
เมื่อ ปี ค.ศ. ๑๖๘๗-๑๖๘๘ (พ.ศ. ๒๒๓๐-๒๒๓๑)

ตอนที่ ๓

(ต่อจากตอนที่ ๒ ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๕๘)

ในวัน น เอง ข้าพเจ้า ได้ หา โอกาส พูด กับ มองซิเออร์ คอนซตันซ์
ขอให้ จัดการ ให้ เรา ได้ เฝ้า เพื่อ ทูล ตา พระเจ้า กรุง สยาม กลับ ไป ประเทศ
ฝรั่ง เค็ด มองซิเออร์ คอนซตันซ์ จึง ได้ ตอบ ว่า จะ ต้อง กราบ ทูล
เสีย ก่อน

รุ่ง ชน มองซิเออร์ คอนซตันซ์ ได้ บอก กับ ข้าพเจ้า ว่า พระเจ้า
กรุง สยาม จะ ได้ โปรด ให้ เรา เฝ้า ทูล ตา ใน วันที่ ๓๐ ธันวาคม
ณ วันที่ ๘ เดือน ธันวาคม ได้ เกิด เสีย ดอ ชน ว่า พระเจ้า
กรุง สยาม ทรง พระ ประชวร และ ใน วัน น เอง มองซิเออร์ คอนซตันซ์
ก็ ได้ บอก กับ ข้าพเจ้า ว่า เดิม พระเจ้า กรุง สยาม ได้ ทรง กำหนด ให้
เรา เฝ้า ทูล ตา ใน วันที่ ๓๐ แต่ บัดนี้ ทรง พระ ประชวร เสีย แล้ว จะ เสีย จ
ออก ให้ เรา เฝ้า ยัง ไม่ ได้ จึง เป็น การ จำ เป็น ต้อง รอ ให้ หาย พระ
ประชวร เสีย ก่อน จึง จะ เฝ้า ทูล ตา ได้ แต่ ใน รวง น ก็ ขอให้ เรา ทำ
ธุระ ของ เรา ให้ ดำ เร็จ ไป เพราะ แบบ ธรรมเนียม ใน เมือง ไทย เคย มี
ว่า เมื่อ ได้ เฝ้า ทูล ตา แล้ว ก็ จะ ต้อง ลง เรือ โดย ทันที จะ อยู่ ต่อ ไป
อีก ไม่ ได้

ที่ข้าพเจ้าได้พูดกับมองซิเออร์คอนซตันซ์ ตามที่กล่าวมานั้น
 ข้าพเจ้าก็ได้รีบไปบอกให้มองซิเออร์เดอลาตูแบทราบทุกประการ
 แต่ตามเสียงที่มองซิเออร์คอนซตันซ์พูดนั้น ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึก
 ว่า เป็นอุบายของมองซิเออร์คอนซตันซ์ ที่จะหวังเหนี่ยวให้เรา
 อยู่ในเมืองไทยต่อไปอีก เพราะว่าการทั้งปวงยังไม่พร้อม
 ที่จะส่งบาทหลวงคาซาไปได้ และมองซิเออร์เดอลาตูแบก็ได้ทราบ
 ความมาว่า การที่กล่าวกันว่าพระเจ้ากรุงสยามทรงพระประชวร
 นั้นหาจริงไม่ แต่เป็นการแก่งท่าประชวร และขอให้นักมพยาบาล
 ปรากฏให้เห็นจริงว่าหาได้ประชวรไม่ คือในวันที่มองซิเออร์คอนซ
 ตันซ์ได้บอกข้าพเจ้าว่าจะได้เฝ้าทูตตานนั้น มองซิเออร์เดอลาตู
 ได้บอกกับมองซิเออร์คอนซตันซ์ว่า มองซิเออร์เดอลาตูจะต้องกลับไป
 ไปลงเรือพร้อมกับเรา มองซิเออร์คอนซตันซ์จึงได้ตอบมองซิเออร์
 เดอลาตูว่า ไม่จำเป็นจะต้องรีบร้อนอย่างใด มองซิเออร์เดอ
 ลาตูจึงได้ถามมองซิเออร์คอนซตันซ์ว่า เราได้เตรียมจะเฝ้าทูตตา
 ในวันที่ ๓๐ อยู่แล้ว และเมื่อเฝ้าแล้วเราก็จะไปลงเรือที่เดยว
 มองซิเออร์คอนซตันซ์จึงได้ตอบว่า “จริง แต่ในเวลานั้น
 พระเจ้ากรุงสยามคงจะทรงพระประชวร เพราะฉะนั้นท่านราชทูตจะต้อง
 ทำใจเย็นๆไว้”

มองซิเออร์เดอลาตูแบได้เล่าให้ข้าพเจ้าฟังต่อไปว่า การที่

มองซิเออร์ คอนซกันซ์ ได้พูด ดึง น
เต้า ให้ มองซิเออร์ เดอตาตูแบ ฟัง

มองซิเออร์ เดอตาตูเอง เป็นผู้มา

แต่ข้าพเจ้าเองก็ออกจะมี ความ ร้อนใจ อยู่บ้าง เพราะ จวน
จะ หมด ระวัง ท จะ เคน เรือ ไค แดว. และ ข้าพเจ้าก็ จำเป็น จะ ต้อง รีบ ไป

ยัง ผง คอรอมัน เดล ดวย ถ้า ข้าพเจ้า ไม่ได้ ออกเรือ ภาย ใน สัปดาห์ นี้
น แดว ก็ น่า กตว จะ ต้อง ค้าง อยู่ ใน ประเทศ จีน เดย อีก ๓ และ จะ

ทำให้ เรือ เปรีชี เคน ซึ่ง คอย ข้าพเจ้า อยู่ ที่ เมือง มะริด เสีย โอกาส ที่
จะ ออก เคน ให้ ทน ระวัง ไค เพราะ เหตุฉะนั้น ข้าพเจ้า จึง ได้ ทำ ความ

ตก ลง กับ มองซิเออร์ เดอตาตูแบ ว่า ข้าพเจ้า จะ ได้ ขอ ให้ มองซิเออร์
คอนซกันซ์ ได้ กราบ ทูล พระเจ้า กรุงสยาม ขอ พระราชทาน พระ ราช

อนุญาต ให้ ข้าพเจ้า ไป ยัง เมือง มะริด เพราะ ข้าพเจ้า จะ รีบ ต่อ ไป อีก
ไม่ได้ แดว แต่ ส่วน มองซิเออร์ เดอตาตูแบ นั้น ให้ รอ จน กว่า พระเจ้า

กรุงสยาม จะ หาย พระ ประชวร เสีย ก่อน จึง คอย เฝ้า ทูล ตา เมื่อ ได้
ทูล ตา เสร็จ แดว จึง ไป ตง เรือ ททา เรือ ต่อ ไป ตาม ความ คิด ของ ข้าพเจ้า

ดึง น มองซิเออร์ เดอตาตูแบ ก็ เห็น ชอบ ดวย ข้าพเจ้า จึง ได้ ไป พูด
กับ มองซิเออร์ คอนซกันซ์ ตาม เรื่อง ที่ คิด ไว้ นน มองซิเออร์ คอนซกันซ์

ก็ ตก ลง ตาม ความ ต้องการ ของ ข้าพเจ้า จึง ได้ บอก ให้ ข้าพเจ้า ทำ เป็น
จดหมาย กราบ ทูล พระเจ้า กรุง สยาม และ มองซิเออร์ คอนซกันซ์ ก็ จะ

รีบ ชุระ นำ จดหมาย นั้น ถวาย ให้ ข้าพเจ้า ได้ นำ ความ ตาม ที่ พูด กับ

มองซิเออร์คอนชตันซ์ เต้าให้มองซิเออร์เดอลาดูแบฟังทุกประการ และ
เมื่อข้าพเจ้าได้เขียนจดหมายเสร็จแล้ว ก็ได้นำไปให้มองซิเออร์
เดอลาดูแบดูเสียก่อน จึงได้เอาจดหมายไปส่งกับมองซิเออร์คอนช
ตันซ์ มองซิเออร์คอนชตันซ์ ได้นำจดหมายของข้าพเจ้าไปอ่านถวาย
พระเจ้ากรุงสยาม และคอนเขียนมองซิเออร์คอนชตันซ์ จึงได้บอกกับ
ข้าพเจ้าว่า พระเจ้ากรุงสยามได้โปรดพระราชทานพระราชนุญาตให้
ข้าพเจ้าได้กลับไปแล้ว แต่ทรงเสียพระทัยที่ข้าพเจ้าจะไปเสียก่อน
โดยมิได้เผื่ออีกสักครั้งใด ข้าพเจ้าจึงได้ตอบมองซิเออร์คอนชตันซ์
ว่า ถ้ากระตือรือร้นรีบเร็วไม่บังคบให้ข้าพเจ้ารีบกลับไปแล้ว ข้าพเจ้า
ก็จะได้อยู่ในเมืองไทยต่อไป จนกว่าพระเจ้ากรุงสยามจะโปรดให้เรา
ไปหาเจ้าแม่ทุลตา แล้วข้าพเจ้าจึงได้รีบเตรียมตัวที่จะได้ออกเรือโดย
เร็วที่สุด

ณ วันที่ ๓๓ เดือน ธันวาคม เวลาเย็น ข้าพเจ้ากับมองซิเออร์

เดอลาดูแบได้เขียนหนังสือสัญญา ซึ่งพระเจ้ากรุงสยามพระราชทาน
พระราชนุญาตให้บริษัทฝรั่งเข้ามาทำการค้าขาย และพระราชทาน
สิทธิต่างๆ ให้แก่บริษัทด้วย แต่หนังสือสัญญานี้เราได้ตกลง
ทำกับพระยาพระคลัง และข้าราชการอื่นๆ ซึ่งพระเจ้ากรุงสยามได้ทรง
เลือกคิดสำหรับให้มาทำหนังสือสัญญากับเรา หาได้ทำสัญญากับ
มองซิเออร์คอนชตันซ์ไม่ แต่ในเวลาที่ทำและเซ็นสัญญากันนั้น

มองซิเออร์ คอนชตันซ์ ก็ อยู่ใน ท นน ดวย การ ที่ เรา ต้อง ทำ สัญญา
 กับ พระยา พระคลัง นั้น ก็ เพราะ เหตุ ว่า ถ้า สัญญา ทั้ง หลาย ได้ ทำ กัน
 เป็น ภาษาไทย กับ พระยา พระคลัง และ ข้าราชการ อื่น ๆ แล้ว สัญญา
 ระบบ นั้น ก็ เป็น สัญญา ที่ มั่นคง ใ้ กัน ได้ ชั่ว กาลนาน และ ไม่มี ผู้ใด
 จะ คิด คำน ว่า ก้าวได้ แต่ ถ้า สัญญา นั้น ไม่ได้ ทำ กับ พระยา พระคลัง
 แล้ว ก็ อาจ จะ มี คน คิด คำน ได้ ใน ภาย หลัง

ใน จุดหมาย บน ทก ระบบ น ข้าพเจ้า หา ได้ กล่าว ถึง ข้อความ ที่ ได้
 ปรักษาหารือ และ ได้ เถียง กัน ใน เวลา ทำ หนังสือ สัญญา ระบบ นี ไม่ และ
 ไม่ได้ กล่าว ถึง หนังสือ สัญญา ระบบ ที่ มองซิเออร์ คอนชตันซ์ เขา หุ่น กับ
 บริษัท เพราะ ถ้า จะ เล่า ความ ให้ละเอียด แล้ว ก็ จะ เป็น ข้อความ
 ยืดยาว มาก และ จะ เล่า ไป ก็ ไม่ เป็น ประโยชน์ อัน ใด เลย เพราะ
 ฉะนั้น ข้าพเจ้า จะ ได้ กล่าว ถึง ความ แค รือ เดียว และ จะ กล่าว อย่าง สั้น
 ที่ สัก ที่ จะ กล่าว ได้

ตั้งแต่ แรก ข้าพเจ้า ได้ มา ถึง เมืองไทย และ ยัง พัก อยู่ บน เรือ รบ
 บาดหลวง ตาชา ก็ ได้ ตาม ข้าพเจ้า ว่า ถ้า มองซิเออร์ คอนชตันซ์ จะ เข้า
 หุ่น ทำ การ ค้า ขาย กับ บริษัท ๆ จะ ยอม หรือ ไม่ ข้าพเจ้า ได้ ตอบ ว่า
 บริษัท ไม่มี ความ ขัดข้อง อย่าง ใด ถ้า มองซิเออร์ คอนชตันซ์ จะ เข้า หุ่น
 ด้วย ก็ ได้ บาดหลวง ตาชา จึง ได้ บอก ข้าพเจ้า ว่า มองซิเออร์ คอนช
 ตันซ์ ได้ ตั้ง ใจ ไว้ ว่า จะ เข้า หุ่น ทำ การ ค้า ขาย กับ บริษัท เป็น หุ่น

๓๐๐,๐๐๐ แพร่ง ข้าพเจ้า จึง คอบ บาดหลวง ตาชา ว่า ถ้า เรื่อง ให้
กองทหาร ของ พระเจ้า กรุงฝรั่งเศส ได้ ประจำ อยู่ ทบวงกอก และ มรวัดเป็น
การ สำเร็จ เรียบร้อย แล้ว เมื่อใด จึง มา พุด เรื่อง น กน ใหม่

ภายหลัง มา อีก หลาย วัน บาดหลวง ตาชา เห็น ว่า ข้าพเจ้า มิ ได้
พุด ถึง เรื่อง มองซิเออร์ คอนชกันซ์ จะ เข้า หุ่น กับ บริษัท อีก บาดหลวง
ตาชา จึง ได้ ถาม ข้าพเจ้า ว่า เมื่อ เรา ได้ ขน ไป ที่ กรุง ศรีอยุธยา แล้ว
ข้าพเจ้า กับ มองซิเออร์ เดอตาตูแบ จะ ไม่ พุด กับ มองซิเออร์ คอนชกันซ์ เรื่อง
ทำ หนังสือ สัญญา สำหรับ การ ค้าขาย หรือ อย่างไร ข้าพเจ้า จึง ได้ คอบ
บาดหลวง ตาชา ว่า ถ้า กิจการ ของ พระเจ้า กรุง ฝรั่งเศส ยัง ไม่ สำเร็จ
เรียบ ร้อย ครบ ใด เรา ก็ จะ ไม่ พุด ถึง การ ค้าขาย เป็น อัน ชาติ

การ ที่ ข้าพเจ้า ได้ คอบ บาดหลวง ตาชา ดัง นั้น ก็ เพราะ เหตุ ว่า
ข้าพเจ้า กับ มองซิเออร์ เดอตาตูแบ ได้ ทำ ความ ตกตงกัน ไว้ ว่า จะต้อง พุด
อย่าง น เพื่อ มองซิเออร์ คอนชกันซ์ จะ ได้ ครอบ รอน จัดการ ต่าง ๆ ให้
เป็น ที่ เรียบร้อย เพราะ มองซิเออร์ คอนชกันซ์ ต้องการ นก ที่ จะ ให้ บริษัท
ฝรั่งเศส มา ตั้ง ใน เมือง ไทย เพื่อ ตัว จะ ได้ เข้า หุ่น ทำ การ ค้า ขาย กับ
บริษัท ต่อ ไป เมื่อ มองซิเออร์ คอนชกันซ์ ประารถนา เช่น น แล้ว จะ ได้
รับ จัดการ ต่าง ๆ ให้ เป็น ที่ พอใจ ของ เรา

ภายหลัง บาดหลวง ตาชา ได้ มา แนะ หน้า กับ ข้าพเจ้า ว่า จิต
ที่ สุก สำหรับ ให้ มองซิเออร์ คอนชกันซ์ ทำ หนังสือ สัญญา ให้ บริษัท ได้

ประโยชน์ มาก ที่สุด นั้น ก็ควร จะ ตก ลง ต่ วง หน้า ใว้ กับ มองซิเออร์
 คอนซตันซ์ เดียกอน ว่า จะ ให้ มองซิเออร์คอนซตันซ์ เขา หุ่น กับ บริษัท
 เป็น จำนวน มาก น้อย เท่าไร ใน เวลานั้น ข้าพเจ้า ก็ ไม่ได้ บรรอง กับ
 บาดหลวง ตาซา อย่างไร และ คง แต่ นน มาก ก็ ไม่มี ใคร พูด ถึง เรื่อง น
 อีก ค่อไป จน เรา ได้ ขน มา อยู่ ที่ เมือง ตพบุรี แล้ว จึง ได้ เอา เรื่อง น
 มา พูด กัน อีก

ข้าพเจ้า กับ มองซิเออร์ เคอตาตูแบ ได้ ตก ลง กัน ใว้ ว่า ใน เรื่อง
 ที่ จะ ทำ สัญญา เกยว ด้วย การ ค้า ชาย นน ให้ ข้าพเจ้า พูด จาก กับ มอง
 ซิเออร์ คอนซตันซ์ แต่ ผู้ เดียว เพราะ มองซิเออร์ เคอตาตูแบ ได้ รู้ ดี กว่า
 มองซิเออร์ คอนซตันซ์ ก่า ถึง เขา ใจ ข้าพเจ้า อยู่ เพราะ มองซิเออร์
 คอนซตันซ์ หวัง ใจ ว่า คน จะ ได้ รับ ประ โยชน์ ต่าง ๆ จาก บริษัท เป็น
 อัน มาก เพราะ ฉะนั้น เมื่อ บาดหลวง ตาซา ได้ มา พูด กับ ข้าพเจ้า ถึง
 เรื่อง ทำ สัญญา การ ค้า ชาย อีก ครั้ง ๓ ข้าพเจ้า จึง ได้ ตอบ ว่า ถ้า มอง
 ซิเออร์ คอนซตันซ์ จะ คง การ ทำ สัญญา เมื่อใด ก็ ได้ ไม่มี ขัด ข้อง อย่าง
 ไร ข้าพเจ้า พร้อม อยู่ ที่ จะ ได้ ปรักษาหารือ ทำ สัญญา กับ มองซิเออร์
 คอนซตันซ์ ทุก เมื่อ

ใน วัน นั้น เอง บาด หลวง ตาซา ก็ ได้ มา เชอ เชิญ ให้ ข้าพเจ้า ไป
 ปรักษา หารือ ทำ ความ ตก ลง กับ มองซิเออร์ คอนซตันซ์ เพราะ ฉะนั้น
 ใน เย็น วัน นั้น พวก เรา จึง ได้ ไป พร้อม กัน ทัด ชง มองซิเออร์ คอนซตันซ์

ได้ให้สร้างชนใหม่ และมองซิเออร์คอนชตันซ์ได้แตกเอาจุดเป็นที่ประชุม ก็เพราะเหตุว่าเป็นที่สงบเงียบไม่มีใครจะมาทวงเราได้ในคราวประชุม ครั้นบัดหลวงคาซาก็ได้มาประชุมด้วย

มองซิเออร์คอนชตันซ์ได้ตั้งตนพูดขึ้นมา มองซิเออร์คอนชตันซ์มีความประสงค์ขยงนักที่จะให้บริษัทมาตั้งทำการค้าขายในประเทศอินเดียเสียโดยเร็ว และอยากจะให้บริษัทมาตั้งในประเทศสยามนี้โดยฉะเพาะด้วย ซึ่งเป็นการที่พระเจ้ากรุงสยามนายของมองซิเออร์คอนชตันซ์มีพระราชประสงค์ขยงนัก การที่บริษัทจะมาทำการค้าขายในเมืองไทยนั้น มีช่องทางที่บริษัทจะหาประโยชน์ได้เป็นอันมาก เพราะเหตุว่ามองซิเออร์คอนชตันซ์ได้ทำการติดต่อกับเมืองจีนอยู่แล้ว และภายหลังจะทำการติดต่อกับเมืองอื่นๆ ให้แพร่หลายออกไปอีกก็ได้ ถ้าบริษัทได้มาตั้งห้างค้าขายในเมืองไทยแล้ว นอกจากประโยชน์ที่บริษัทจะได้จากการค้าขายนั้น บริษัทก็ยังจะได้มีโอกาสทำให้อำนาจของบริษัทฮอตันดาตกน้อยถอยลงไปได้เป็นอันมาก เพราะในเวลานี้บริษัทฮอตันดาได้ทำให้ประเทศฮอตันดาได้มีอำนาจขึ้นมาก แล้วมองซิเออร์คอนชตันซ์ได้อธิบายถึงความดำริของมองซิเออร์คอนชตันซ์ในเรื่องการค้าขายนี้ มองซิเออร์คอนชตันซ์จึงได้บอกกับข้าพเจ้าว่า มองซิเออร์คอนชตันซ์ได้ตั้งต้นค้าซึ่งมาจากเมืองจีน ฝากไปกับเรือเดอฟอชส่งไปยังประเทศ

ฝรั่งเศษเป็นจำนวนมาก ดินค้ามาก ดินค้าเหล่านี้ มองซีเออร์ คอนซตันซ์
 ได้ฝากไปที่บริษัทฝรั่งเศษ และได้ขอให้บริษัทจัดการจำหน่าย
 ดินค้าเหล่านี้ให้ด้วย เมื่อขายได้เงินมากน้อยเท่าใดก็ขอให้บริษัทเอา
 เงินนั้นเก็บไว้ทำทุน และคิดดอกเบี้ยให้แก่มองซีเออร์ คอนซตันซ์
 หรือมีฉันทนก็ขอให้เอาเงินที่ขายสินค้าได้นั้นลงเป็นทุนของมองซีเออร์
 คอนซตันซ์เอง และขอให้บริษัทคิดดอกเบี้ยให้มองซีเออร์คอนซตันซ์
 ตามแต่บริษัทจะเห็นควรก็ได้

ในขณะนั้นบาดหลวงคาซาได้พูดขึ้นว่า บาดหลวงคาซา
 ได้พูดกับข้าพเจ้าไว้แล้วในเรื่องที่มองซีเออร์คอนซตันซ์คิดจะเข้าหุ้น
 กับบริษัท

ข้าพเจ้าก็รับรองตามที่บาดหลวงคาซาพูดนั้นว่าเป็นความจริง
 แล้วข้าพเจ้าจึงได้พูดกับมองซีเออร์คอนซตันซ์ว่า ตามการที่ดาว
 จะเข้าหุ้นกับบริษัทนั้น บริษัทก็ยอมรับให้มองซีเออร์คอนซตันซ์
 เข้าหุ้นด้วย มองซีเออร์คอนซตันซ์จึงขอทำหนังสือสัญญาโดย
 ฉะเพาะในรวางมองซีเออร์คอนซตันซ์และข้าพเจ้าผู้แทนบริษัท แต่
 มองซีเออร์คอนซตันซ์ขอให้ข้าพเจ้าทำจดหมายบันทึกให้ฉบับ ๓ บก
 ให้ทราบว่า ทุนของบริษัทมีเท่าไร บริษัทได้กำไรหรือขาดทุน
 อย่างไร และบริษัทดาวีจะทำการค้าขายด้วยวิธีใดต่อไป

ข้าพเจ้าก็ได้รับปากว่าจะได้ทำจดหมายบันทึกบอกข้อความ
 ต่าง ๆ ตาม ความประสงค์ ของ มองซิเออร์คอนซตันซ์ เพราะ ข้าพเจ้า
 ไม่เห็นเป็นการ ยากอะไร แต่ในเรื่องที่จะทำสัญญา กับ มองซิเออร์
 คอนซตันซ์ นั้น เป็นเรื่อง ที่ลำบาก อยู่สัก หน่อย เพราะ เป็นเรื่อง ที่
 จะต้อง ทำความ ตก ตง กัน ให้ เด็ด ขาด ว่า มองซิเออร์ คอนซตันซ์ จะ
 ได้ มี หุ่น กับ บริษัท นับ ตั้ง แต่ วันใด เป็น ต้น ไป เพราะ ฉะนั้น ข้าพเจ้า
 จะต้อง การ หา เวลา สำหรับ ไป ปรึกษากับ มองซิเออร์ เดอตาตแบเดี่ยก่อน
 ข้าพเจ้าจึง ได้ พูด กับ มองซิเออร์ คอนซตันซ์ ว่า ข้าพเจ้า เชื่อใจ ได้
 แน่ ว่า ถ้า มองซิเออร์คอนซตันซ์ ได้ ใช้อำนาจ ที่มี อยู่ใน เมืองไทย สำหรับ
 ช่วย บริษัท และได้ เอา ความรู้ ความชำนาญ ของ มองซิเออร์ คอนซตันซ์
 ช่วย ให้ การ ค้า ขาย ของ บริษัท ได้ เจริญ แล้ว ก็ คง จะ ได้ ผล ประโยชน์
 ต่อกัน ใน ภาย หน้า แต่ ใน เวลา น ข้าพเจ้า ยัง หา เห็น ไม่ ว่า บริษัท จะ
 ได้ ประโยชน์ มา จาก ทางใด แต่ ข้าพเจ้า จึง ได้ ชี้แจง ถึง การ ค้าขาย
 ที่ ควร จะ ทำ ได้ ใน เมือง น และ ข้าพเจ้า ได้ อธิบาย ให้ มองซิเออร์
 คอนซตันซ์ เห็น ว่า ข้าพเจ้า รู้สึก ได้ ดี ที่ เคย ว่า การ ค้าขาย ใน เมืองไทย
 นั้น ไม่มี อะไร ที่ จะ หา ผล ประโยชน์ ได้ มาก มาย เลย เมื่อ ข้าพเจ้า
 ได้ มี โอกาส เช่น นี้นี้ ข้าพเจ้า จึง ได้ เสนอ ชี้แจง กับ มองซิเออร์คอนซตันซ์
 ต่อกัน ว่า การ ที่ บริษัท คิด จะ มา ตั้ง ห้าง ทำ การ ค้า ขาย ใน เมืองไทย
 นั้น มี ได้หวัง แต่ ประโยชน์ และ กำไร อย่าง เดียว หามิ ได้ แต่

ใน รวง ที่ ข้าพเจ้า พุด ช แจง กับ มอง ชี เออร์ คอนช ตันช อยู่ นน
 บาด หลวง คาชา ได้ พุด แทรก เข้า มา หลาย ครั้ง และ ข้าพเจ้า ได้ ส่ง เกต
 เห็น ว่า บาด หลวง คาชา ได้ พยายาม จะ ให้ มอง ชี เออร์ คอนช ตันช เชอ
 ข้าพเจ้า ให้ ได้

ใน การ ที่ ปฤกษาหารือ กันถึง เรื่อง การ ค่าขาย ใน คราว นี้ หา
 ได้ ทำ ความ ยุติ ตกลง ประการ ไດไม่ ข้าพเจ้า จึง ได้รับ ปาก ว่า จะ
 ได้ ส่ง จดหมาย บันทึก มา ให้ มอง ชี เออร์ คอนช ตันช ตาม ที่ ขอไว้ แล้ว
 ข้าพเจ้า ก็ ลา กลับ มา ยังก พก รุ่ง ชน ข้าพเจ้า ได้ เขียน จดหมาย บันทึก เด็ด วิจ
 แล้ว ได้ ให้ มอง ชี เออร์ คอนช ตันช เห็น ชอบ ด้วย แล้ว ข้าพเจ้า จึง
 ได้ ส่ง จดหมาย บันทึก นั้น ไป ให้ มอง ชี เออร์ คอนช ตันช

คอนช ตันช มา เมื่อ ได้ พุด จาก ปฤกษา หารือ กับ มอง ชี เออร์ คอนช ตันช
 ถึง เรื่อง การ ค่าขาย อีก ครั้ง ๑ จึง ได้ เป็น อน ตกลง กัน ว่า มอง ชี เออร์
 คอนช ตันช จะ ได้ เขา หุ่ น กับ บริษัท เป็น เงิน ๓๐๐,๐๐๐ แพรง และ มอง ชี เออร์
 คอนช ตันช จะ ได้ ก้าว ไร หรือ ชาติ ทุน กับ บริษัท นับ ตั้ง แคว้น ท ๓ เดือน
 มกราคม ค.ศ. ๑๖๘๘ (พ.ศ. ๒๒๓๐) เป็น ต้น ไป และ ได้ ตกลง กัน ค่อ
 ไป ว่า บรรดา ดิน ไร่ ไร่ ปวง ซึ่ง มอง ชี เออร์ คอนช ตันช ได้ เตรียม ไว้
 สำหรับ ฝาก ไว้ กับ ฝรั่งเศส ส่ง ไปยัง ประเทศ ฝรั่งเศส นั้น มอง ชี เออร์
 คอนช ตันช ยอม เอา ดิน ไร่ ไร่ ไร่ ให้ แก่ บริษัท ครั้ง ๑ เพื่อ ได้ เอา
 เงิน หนี้ ไร่ ไร่ สำหรับ เขา หุ่ น กับ บริษัท ค่อ ไป และ ราคา ดิน ไร่ ไร่ มอง ชี เออร์

คอนซตันซ จะ ขาย ให้ แก่ บริษัท นน ได้ ตก ลง ราคา กันตาม หมาย ช้ ท
มอง ซี เออร์ เวเรต ได้ ส่ง ใว้ กับ ซาฟเจา

การ ท ซาฟเจา ได้ จด การ ไป ดง น กั โดย เห็น ว่า ถ้า ได้ ทำ ให้
มอง ซี เออร์ คอนซตันซ ได้ รับ ความ สะดวก ในการ ท จะ หาทุน เข้า ทุน กับ
บริษัท แดว ก็ คง จะ เปน ประ โยชน์ คอ ราชการ ของ พระเจา กรุง ฝรั่ง เค็ด
และ เปน ประ โยชน์ คอ บริษัท เปน อัน มาก เพราะ ซาฟเจา เห็น ว่า เมอ
มอง ซี เออร์ คอนซตันซ ได้ มี ทุน ส่วน มี ทาง ได้ ทาง เดี่ย กับ บริษัท แดว
มอง ซี เออร์ คอนซตันซ คง จะ ใช้ อำนาจ ของ คัว ทำ สัญญา การ ค้า ขาย
ให้ เปน ประ โยชน์ แก่ เรา มาก ที่ สุด ที่ จะ ทำ ได้ ทง มอง ซี เออร์ คอนซตันซ
คง จะ เอา ใจ ได้ คอย ตรวจตรา ให้ การ ทง ปวง ได้ ดำ เนิน ตาม สัญญา นั้น ด้วย

เมอ ได้ ทำ ความ ตก ลง กัน เช่น น แดว ซาฟเจา จึง ได้ ส่ง ร่าง
สัญญา การ ค้า ขาย ให้ แก่ มอง ซี เออร์ คอนซตันซ ซึ่ง เปน สัญญา ที่
ซาฟเจา กับ มอง ซี เออร์ เดอ ลา ดูแบ ได้ เห็น ชอบ พร อม กัน แดว ครน
ซาฟเจา ได้ ยิน สัญญา ให้ แก่ มอง ซี เออร์ คอนซตันซ แดว เมอ ได้ พบ กัน
ใน คราว หลัง ต่อ ไป ซาฟเจา ได้ ส่ง เกต ว่า มอง ซี เออร์ คอนซตันซ ไม่
ใคร่ เต็ม ใจ ใน ข้อ ที่ จะ ให้ บริษัท มี อำนาจ ทำ การ ค้า ขาย โดย เบ็ด แผย ไม่มี
ข้อ กัด กัน อย่าง ไต ซาฟเจา จึง ได้ อธิบาย ให้ มอง ซี เออร์ คอนซตันซ
เข้าใจ ว่า การ เบ็ด ใโอกาส ให้ บริษัท ได้ ทำ การ ค้า ขาย ได้ เต็ม ที่ เปน
หลัก สำคัญ สำหรับ ให้ บริษัท คง อยู่ ได้ และ ใน ข้อ ที่ ให้ บริษัท ได้

ม อานาจ รม ขอ ต้น ค้า ไต่ กอน คน อื่น ซึ่ง เปน ขอ ท คก ลง ไร่ ครัง
 เซอวา เตย เตอ ไช มอ ง นน เปน ขอ สำ คญ สำ หรับ บอ ง กน มิ ให้ เจา พน กงาน
 คตัง ของ พระ เจา กรง สยาม มี โอกาส ที่ จะ ชม เหว รัง แกบ รัช ท ได้ และ
 ตัญญา ณะ บบ น ก จะ ไต่ ไช กน ชว กาด นาน เพราะ ณะ นน จำ เปน ตอ ง
 หา ทาง บอ ง กน มิ ให้ เจา พน กงาน รม กอน รัช ท ได้

มอง ชิ เออร์ คอน ชค นช ไต่ พง ชา พเจา ชแจ กม ไต่ ไต่ แยก ปร กการ
 ไต่ เปน แก่ พุด ว่า สำ นวน ใน ร่าง ตัญญา นน แวง เกิน ไป จะ นำ ชน
 ถวาย พระ เจา กรง สยาม ไม่ ได้

ชา พเจา จง ไต่ คอบ ว่า ค้า พุด และ สำ นวน นน เปน ตัง ที่ จะ แก่
 ไต่ ง่าย แต่ ใน ขอ ที่ จะ ยอม ให้ รัช ท ได้ ทำ การ ค้า ชาย โดย ไม่ มี ขอ
 กัด ขวาง อย่าง ไต่ นน เปน เหว ง ที่ สำ คญ มาก ถ้า ไม่ ยอม ตาม น แลว
 เรา ก็ จะ ไม่ ยอม ทำ ตัญญา เหม อน กน

มอง ชิ เออร์ คอน ชค นช จง ไต่ คอบ ว่า ร่าง ตัญญา ที่ ไต่ เขียน
 มา น มอง ชิ เออร์ คอน ชค นช จะ แก่ ไช เปต ยน แปร ดง เหา เอง ไม่ ได้
 เหว น แต่ เรา จะ ยอม ให้ แก่ ไช จง จะ ไต่ เพราะ ณะ นน มอง ชิ เออร์ คอน ชค นช
 จง ขอ ให้ ชา พเจา ยอม ให้ แก่ ไช เปต ยน แปร ดง ร่าง ตัญญา นน ได้ และ ขอ ให้
 ชา พเจา ทำ เปน จด หมาย ยอม ให้ ดวย เมื่อ ชา พเจา ไต่ ยอม ให้ แก่
 ร่าง ตัญญา แลว มอง ชิ เออร์ คอน ชค นช จะ ไต่ จด หัว ขอ ของ ตัญญา มา
 ให้ เรา ชา พเจา ก็ ไต่ ยอม ตาม ความ ปรดง ค์ ของ มอง ชิ เออร์ คอน ชค นช

แต่เมื่อมองซิเออร์คอนชตันซ์ ได้จัดหัวข้อสัญญามาให้เรา และมองซิเออร์
 คอนชตันซ์ ได้ เช่น ซอโน หัว ข้อ เหล่า นั้นแล้ว ข้าพเจ้า กับ มองซิเออร์
 เคอตา ดูแบ จึง ได้ยอม ให้ มองซิเออร์ คอนชตันซ์ แก้วร่าง สัญญา ได้
 มองซิเออร์คอนชตันซ์ จึงได้ลงมือร่างสัญญาฉบับใหม่อีกฉบับ ๑ ไซ่ถอย
 คำและจำนวน ซึ่งเห็นว่าเป็น จำนวน ที่สมควรจะถวาย พระเจ้ากรุงสยามได้
 และได้ขอ พระ ราชานุญาต ให้มองซิเออร์ คอนชตันซ์ ได้มี อำนาจ ที่จะ
 ทำสัญญา กับ เราได้ต่อไป หนังสือ ที่ขอ พระราชทาน พระ ราชานุญาต
 นั้น ตาม ความเห็น ของเราก็ดู ไม่เหมาะสม แต่ก็ไม่เป็น เรื่อง
 สำคัญ อันใด ขอ แต่ ให้ ได้ทำ สัญญาให้บริษัทได้ รับผิดชอบต่างๆตาม
 ความ ต้องการ ของ เราเป็น แล้ว กัน

ใน ที่ นี้ จะ ต้อง กล่าว ไว้ ให้ทราบ ว่า เป็น ขรรมนิยม ใน
 เมืองไทย ถ้าได้ทำ สัญญา กัน ครัง ๑ แล้ว เมื่อ จะ แก่ ไซ่ เปลี่ยน แปลง
 อย่าง ใด เป็น การ ยาก นก หนาท เดียว ขอ นเอง ทำให้ มองซิเออร์
 คอนชตันซ์ อึด อัด ในใจ มาก เพราะ เหตุ ว่า หนังสือ สัญญา ได้ทำ ไว้
 ครัง เชอวา เตีย เคอ โชมอง ฉบับ ๑ แล้ว ถ้า จะ แก่ ไซ่ เปลี่ยน แปลง
 ใหม่ ตาม ร่าง สัญญา ของ เรา พระเจ้า กรุง สยาม ก็ จะ ทรง เข้าพระทัย
 ว่า พระเจ้า กรุง ฝรั่งเศส ไม่ พอ พระ ทัย ใน หนังสือ สัญญา ที่ ได้ทำ ไว้
 ครัง เชอวา เตีย เคอ โชมอง ซึ่ง อาจ จะ ทำให้ พระ เจ้า กรุง สยาม ทรง
 กริ้ว มองซิเออร์ คอนชตันซ์ ก็ ได้ เพราะ ฉะนั้น มองซิเออร์ คอนชตันซ์

จึงได้ทำหนังสือกราบทูล ขอพระราชทานอำนาจ ให้มองซิเออร์
 คอนชตันท์ ทำสัญญา กับเราได้ ครั้นพระเจ้ากรุงสยามได้พระราชทาน
 พระราชานุญาตแล้ว เราจึงได้ช่วยกันแก้ไขร่างสัญญาเสียใหม่
 ซึ่งยอมให้บริษัทได้รับสิทธิต่างๆ ตามความต้องการของเราทุกอย่าง
 จริงอยู่ในข้อที่เกี่ยวกับสินค้าอันผิดกฎหมายนั้น เรา
 จะงดไม่ระบุชื่อสินค้าอันผิดกฎหมายไม่ได้ เพราะเหตุว่าข้อนี้กัน
 ไปถึงพ่อค้าประเทศอื่นเหมือนกัน และไทยไม่ยอมยกเว้นข้อนี้ให้
 ผู้ใดเป็นอันขาด กับในข้อที่เกี่ยวกับสินค้าซึ่งเป็นส่วนของพระเจ้า
 กรุงสยามนั้นจะแก้ไขให้เป็นอย่างอื่นก็ไม่ได้เหมือนกัน เพราะ
 สินค้าเหล่านี้เป็นสินค้าที่พระเจ้ากรุงสยามได้ทรงผูกขาดมาตั้งแต่
 เดิมแล้ว คงเดียวกับสินค้าเกลือในประเทศฝรั่งเศสเหมือนกัน
 ในส่วนหนังสือสัญญาเรื่องพริกไทยนั้น มองซิเออร์คอนชตันท์
 ได้บอกกับข้าพเจ้า ว่าหาได้ทำสัญญาเรื่องพริกไทยกับเชอวาเดย
 เดอไซมองไม่ เป็นแต่ได้ทำสัญญาและแรติไฟสัญญาที่ทำได้ทำกับ
 มองซิเออร์เดตานด์เท่านั้น และว่าหนังสือสัญญาฉบับที่ทำการกับ
 มองซิเออร์เดตานด์นั้น เป็นหนังสือสัญญาที่ใช้ได้อยู่แล้ว
 ข้าพเจ้าจึงได้ชี้แจงให้มองซิเออร์คอนชตันท์ฟังว่า ตาม
 ข้อความในหนังสือสัญญาฉบับนี้ มีข้อผิดพลาดอยู่หลายอย่าง
 มองซิเออร์คอนชตันท์จึงได้ตอบข้าพเจ้าว่า ข้อผิดพลาดไม่มีอย่างใด

ที่เห็นว่าคดีนั้น คงจะเป็น ด้วยคนแปล จะแปลความไม่ถูก
 มองซิเออร์คอนซตันซ์ จึงรับว่าจะแปลสัญญา นั้น ให้ใหม่ และ
 มองซิเออร์คอนซตันซ์ ก็ได้ออกว่า ถึงอย่างไร ก็จะไม่แก้สัญญา นั้น
 ไม่ได้เสียแล้ว เพราะสัญญา นั้น เป็นเรื่อง ที่ได้ตกลงในทีประชุมแล้ว
 ภายหลัง มองซิเออร์คอนซตันซ์ ได้ออกค่าแปลหนังสือสัญญา
 ที่มองซิเออร์คอนซตันซ์ ได้แปลขึ้นใหม่ มาส่งให้ข้าพเจ้า ข้าพเจ้า
 ได้ตรวจดูค่าแปลใหม่ เห็นว่าเป็นใจความดีกว่าค่าแปลฉบับเดิม
 ข้าพเจ้าจึงได้ขอให้มองซิเออร์คอนซตันซ์ เติมความลงในหนังสือ
 สัญญาค่าขาย อีกสองสามข้อ ซึ่งข้าพเจ้ากับมองซิเออร์เดอตาตูป
 เห็นเป็นการจำเป็นสำหรับให้สิทธิต่างๆ ที่ได้ยกให้แก่บริษัทได้เป็น
 การมั่นคง และมองซิเออร์คอนซตันซ์ ก็ได้ยอมเติมข้อความใน
 หนังสือสัญญาตามความต้องการของข้าพเจ้า

จะต้องเป็นที่สังเกตไว้ว่า ตามหนังสือสัญญาดำเนินทำการ
 ค่าขายนี้ พระเจ้ากรุงสยามได้พระราชทานเกาะซึ่งอยู่ใกล้กับเมือง
 มะริด สำหรับให้บริษัทไปตั้งห้างเกาะ ๓ ตามความที่พระราชทาน
 เกาะนี้ให้บริษัทนั้น ข้าพเจ้าเห็นว่าไม่ควรจะคัดค้านอย่างไร เพราะ
 มองซิเออร์คอนซตันซ์ ได้แสดงอยู่เสมอว่า เมืองมะริดนั้นหาได้ถวายเป็น
 ชาติให้แก่พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสไม่ เป็นแต่พระเจ้ากรุงสยามได้ทรง

มอบเมืองมะริด ให้ กองทหาร ของ พระเจ้ากรุงฝรังเศส พิทักษ์รักษา
 ไว้แทนน เพราะฉะนั้นในเรือนข้าพเจ้าจึงระงับก มีให้มองซิเออร์
 คอนซตันซ์ มีความสงสัยไป อย่างอันใด มี ฉะนั้น การที่มองซิเออร์
 คอนซตันซ์ ได้รับรองไว้ว่า จะได้รับตั้งมองซิเออร์คูบรูองกับกอง
 ทหารไปประจำอยู่ที่เมืองมะริดนั้น อาจจะเป็นการเหลวไปก็ได้
 ในวันที่ ๑๒ เดือนธันวาคม เวลาเย็น มองซิเออร์คอนซตันซ์
 ได้บอกกับข้าพเจ้าว่า พระเจ้ากรุงสยามได้ พระราชทานพระราช
 อนุญาตให้ข้าพเจ้าได้กลับไปก่อนแล้ว แต่ก่อนที่ข้าพเจ้าจะได้
 จากเมืองไทยนั้น พระเจ้ากรุงสยามมี พระราชประสงค์จะให้ข้าพเจ้า
 เข้าเฝ้าโดย ฉะเพาะอีกครั้ง ๑ และมองซิเออร์คอนซตันซ์ก็ได้
 ขอให้ข้าพเจ้ายอมเฝ้า ข้าพเจ้าได้ปรึกษากับมองซิเออร์เคอตาตูแบ
 เห็นชอบพร้อมกันแล้ว จึงได้ยอมเข้าเฝ้าตาม พระราชประสงค์
 ใน วันนั้นเอง เวลาเย็น มองซิเออร์เคอตาตูแบได้เอาหนังสือมา
 ให้ข้าพเจ้าดูฉบับ ๑ ซึ่งเป็นหนังสือที่มองซิเออร์คอนซตันซ์ได้เขียน
 มา ข้าพเจ้าได้อ่านแล้วก็เห็นว่า ใจความหนังสือฉบับนี้เต็มไปด้วย
 ด้วยความเหน็บแนมและใช้ถ้อยคำหยาบคายตัดพ้อต่อว่าต่างๆ ข้าพเจ้า
 จึงเห็นว่าไม่ควรจะตอบหนังสือฉบับนี้เลย และให้แกตัวเสียว่า
 เราจวนจะกลับไปประเทศฝรังเศสอยู่แล้ว จึงไม่มีเวลาจะตอบ
 จดหมายฉบับนี้ได้ อีกประการ ๑ ถึงแม้ว่าเราจะตอบจดหมายฉบับนี้

น ก็คงจะไม่ มี ประโยชน์อะไร เลย เพราะ มอง ซีเออร์ คอนซตันซ์
 ได้ตั้งใจไว้แล้ว ว่าจะได้ปฏิบัติกับเรา เหมือนกับที่ ได้ทำมาแต่ชน
 คนี้ และการ ตั้งใจที่ยัง เกยวง ค้าง อยู่ ก็ จะมอบให้ บาดหลวง คาซา
 จด การ ทง สัน เพราะ บาดหลวงคาซาจะได้ ไปประเทศฝรั่งเศส โดย
 รับ อานาจไป เต็ม ที่ อยู่ แล้ว เพราะ ฉะนั้น การ ทง หลาย ก็ คง เป็น อัน
 ค้าง อยู่ อย่าง นี ข้าพเจ้า กับ มอง ซีเออร์ เดอตาตูแบ จึง ได้ ตกตง กันว่า
 มองซีเออร์ เดอตาตูแบ จะไม่ ยอมเซ็น สัญญา หรือเซ็น อะไรหมด โดย
 จะ อ้าง เหตุว่า ข้าพเจ้าไม่ อยู่เดี่ยวแล้ว เว้นแต่ถ้าตั้งใจเรา ได้ ประโยชน์
 หรือได้เปรียบ มอง ซีเออร์ เดอตาตูแบ จึง จะ ยอมเซ็น นอกจาก น
 มอง ซีเออร์ เดอตาตูแบ ก็ จะ ได้ รอ ให้ พระเจ้า กรุง สยาม หาย ประชวร
 เดียว ก่อน จะ ได้ เมา ทูต ตา แล้ว จะ ได้ ออกจาก เมืองไทย กลับ ไปประเทศ
 ฝรั่งเศส ที่ เดียว

วน น เราได้ทำ คำสั่ง ถึง มองซีเออร์ เดฟาซ ฉบับ ๑ บังคับให้
 มอง ซีเออร์ เดฟาซ ตั้ง ทหาร บิน ใหญ่ พร้อม ด้วย บิน ใหญ่ และ ตูก แคน
 กลับไป ยัง ประเทศฝรั่งเศส

ก่อน ที่ ข้าพเจ้า จะ กตาว ถึง เรื่อง ที่ ข้าพเจ้า ได้ ออก จาก เมืองไทย
 นน จำเป็น จะ ต้อง อธิบาย ถึง เรื่อง กำไร และ วิชา ไซเงิน ซึ่งบริษัท

ได้ ทด รong ไป สำหรับ ทำ ของ ต่าง ๆ ให้ พระเจ้า กรุง สยาม เดียว ก่อน

ใน เรื่อง นี ข้าพเจ้า ได้ พุด กับ มอง ซีเออร์ คอนซตันซ์ ซึ่ง แจง

เหตุผลต่างๆ ที่บริษัทได้ทอดทิ้งเงินไป มองซิเออร์คอนชตันซ์ จึง
ได้ตอบข้าพเจ้าว่า ราชทูตสยามได้รายงานมาว่า บริษัทไม่
ยอมทอดทิ้งเงิน ให้สำหรับท่าของเหล่านี้ แต่บริษัทรับว่า จะได้
เป็นธุระท่าของต่างๆ ตามที่พระเจ้ากรุงสยาม จะต้องพระราชประสงค์
ราชทูตสยามจึงได้ทำความตกลงกับบริษัทว่า พระเจ้ากรุงสยาม
จะได้โปรดชำระเงินค่าของเหล่านี้ตามราคาทุนที่ได้จ่ายไป และ
จะได้พระราชทานส่วนกำไรให้แก่บริษัท คิดเป็นกำไร ๒๕ เปอเซ็นต์
แต่ความจริงในเรื่องนี้บริษัทได้ปฏิเสธไม่ยอมรับตามสัญญา
การได้ทำความตกลงกับราชทูตสยามเช่นนี้ มาคอร์ดเคอเซเนเตจึง
ได้สั่งให้บริษัทส่งผู้อำนวยความสะดวก คนอื่น ให้มาทำความตกลงกับ
ราชทูตสยาม ถึงเรื่องวิธีที่จะชำระเงินและคิดกำไรกันเสียใหม่
ครั้นบริษัทได้ส่งผู้อำนวยความสะดวก มาใหม่ ก็คงเป็นอันตกลงกับราชทูต
สยามเหมือนครั้งก่อน คือว่าจะคิดกำไร ให้บริษัท ๒๕ เปอเซ็นต์
นอกจากนั้น ถ้าจะเกิดการเสียหายขึ้นอย่างใด ก็ต้องตกอยู่ใน
ความรับผิดชอบของ บริษัททั้งสิ้น

ข้าพเจ้าจึงได้ตอบมองซิเออร์คอนชตันซ์ว่า ในข้อทุกถ้าว
ว่าบริษัทไม่ยอมจ่ายเงินให้แก่ราชทูตสยามนั้น เป็นสิ่งที่เป็นไปได้
ไม่ได้ เพราะบริษัทได้จ่ายเงินออกไปแล้ว และการที่บริษัทรับ
เป็นธุระท่าของต่างๆ ให้หนักเพื่อจะเอื้อเฟื้อแก่ราชทูตสยาม เพราะ

บริษัทเห็นว่าถ้าไม่รับพระแล้วทำอย่างไรราษฎรสยามก็คงจะจัดการให้สำเร็จไม่ได้ และที่บริษัทได้รับภาระไปเช่นนั้นก็เพื่อประสงค์จะทำการให้เป็นทีพอพระทัยของพระเจ้ากรุงสยามเท่านั้น เพราะของต่าง ๆ เหล่านั้นก็ได้อาخذมาโดยความเห็นชอบของราษฎรสยาม และนายช่างก็ได้ประดิษฐ์ของเหล่านี้ไม่ผิดกับแบบตัวอย่างเลย บริษัทจึงคิดเห็นว่าเมื่อใดที่ของเหล่านี้เป็นการสำเร็จต่อพระราชประสงค์ของพระเจ้ากรุงสยามแล้ว ก็คงจะเป็นการพอพระทัยทุกอย่าง การที่บริษัทได้ให้ทำของต่าง ๆ เหล่านี้ก็ได้รับคำสั่งจากมาควิคเคอเซเนเตเลย และมองซีเออร์คอนซตันซเองก็ได้บอกปากซมว่าของต่าง ๆ ที่ได้อาخذมาเป็นครั้งแรกนี้ ได้ทำอย่างดีถูกต้องทุกอย่าง จึงอยู่ได้ มีของเสียหายชำรุดไปหลายอย่าง แต่ข้อนี้เป็นด้วยการชำรุดชำรุดทะเลอันเป็นหนทางไกลเดินทางช้าวันมากจะโทษอย่างอื่นไม่ได้ แต่ที่ว่าราษฎรสยามได้ทำความตกลงกับบริษัทในเรื่องกำไรนั้นเป็นความจริง เพราะในเรื่องนี้บริษัทได้มอบให้ข้าพเจ้ามาจัดการในเวลาข้าพเจ้าได้มาถึงประเทศสยามแล้ว

มองซีเออร์คอนซตันซจึงได้บอกกับข้าพเจ้าว่า ในเรื่องกำไรของบริษัทนั้นพระเจ้ากรุงสยามคงจะได้พระราชทานให้เป็นทีพอใจของบริษัท มองซีเออร์คอนซตันซจึงแนะนำข้าพเจ้าว่าอย่าให้ข้าพเจ้ากะอัตรากำไรจะดีกว่า ทำอย่างไร ๆ พระเจ้ากรุงสยาม

ก็คงจะ พระราชทาน กำไร ให้พองาม

ข้าพเจ้าจึงได้ คอบมองซิเออร์ คอนชตันซ์ ว่า ข้าพเจ้า จะได้ ปฏิบัติ
ตาม คำ แนะนำ ของมองซิเออร์ คอนชตันซ์ ด้วยความเต็มใจ แต่ข้าพเจ้า
ต้อง ขอ ให้มองซิเออร์ คอนชตันซ์ ได้ คิด ถึง ข้อ เสีย หาย ที่ อาจ จะเกิด ขึ้น
ได้ มองซิเออร์คอนชตันซ์ ก็ ปรบ ร้อง ว่า จะได้ คิด ให้ เหมือน กัน

ในเรื่อง น ความ มา มอง ซิเออร์ คอนชตันซ์ ได้ หนึ่ง อยู่ นาน มิ ได้ พูด
ถึง อีก เลย ข้าพเจ้า จึง จำ เป็น ต้อง ถาม ขึ้น ว่า มองซิเออร์ คอนชตันซ์ ได้
กราบ ทูล พระ เจ้า กรุง สยาม ใน เรื่อง น แดว หรือ ยัง

มองซิเออร์ คอนช ตันซ์ จึง ได้ คอบ ข้าพเจ้า ว่า มองซิเออร์
คอนชตันซ์ ได้ กราบ ทูล แดว พระ เจ้า กรุง สยาม จึง ได้ รับ สั่ง ให้ หา
ราชทูต สยาม และ ได้ รมรับ สั่ง ถาม ว่า เหตุ ไດ ราชทูต จึง มิ ได้ ทำ
ความ ตก ลง ไว้ กับ บริษัท ราชทูต ได้ กราบ ทูล ว่า ได้ ตก ลง กัน ไว้
แต่ ว่า จะ ได้ คิด ออก เบย ให้ แก่ บริษัท ๒๕ เปอรเซนต์ ดึง มั่น แฉง อยู่ ใน รายงาน
ของ ราชทูต นน แดว พระ เจ้า กรุง สยาม จึง ได้ รมรับ สั่ง ว่า ถ้า ราชทูต ได้
ไป ตก ลง ไว้ เช่น นั้น ก็ ต้อง ให้ เปน ไป ตาม นน

ข้าพเจ้า จึง ได้ คอบ มองซิเออร์ คอนชตันซ์ ว่า ราชทูต สยาม มิ
ได้ ไป ทำ ความ ตก ลง กับ บริษัท อย่าง ไດ เลย

มองซิเออร์คอนชตันซ์ จึง ได้ ให้ คน ไป ตาม ราชทูต มา ราชทูต
ได้ พา ราย งาน มา ด้วย และ ได้ ยืนยัน ว่า ราชทูต ได้ ทำ ความ ตก ลง

กับ ผู้อำนวยการ ซึ่งบริษัท ได้จัด ให้มา โดย ได้รับ คำสั่ง จาก ท่าน
 มาควิสเคอเซเนเต แล้ว ราชทูต ก็ ได้อ่าน รายงาน คือน ท กถาว ถึง ข้อ

ตกลง กับ ผู้อำนวยการ ของ บริษัท ให้ เจ้า ฟง

เจ้า ฟง พุด กับ มอง ชิเออร์ คอนซตันซ์ ว่า เจ้า กิม

หลัก ฐาน ที่ จะ ให้ เห็น ได้ ชัด เจน ว่า ตาม ที่ ราชทูต ได้ กถาว นน

เป็น ความ ไม่จริง เพราะ บริษัท ก็ ได้ ส่ง รายงาน มา ให้ เจ้า ฉะบับ

เหมือน กัน และ ใน รายงาน ฉะบับ นน ก็ ได้ กถาว ถึง ข้อความ ที่ ได้ พุด กับ

เมื่อ ครัง ประชุม กัน ที่ กรุง บำ รัด ใน ระหว่าง ราชทูต สยาม และ ผู้แทน ของ

บริษัท เจ้า ฟง ได้ อ่าน รายงาน ของ บริษัท ให้ มอง ชิเออร์ คอนซตันซ์ ฟง

มอง ชิเออร์ คอนซตันซ์ ฟง พุด กับ เจ้า ฟง ว่า เห็น แล้ว ว่า รายงาน

ของ บริษัท มี ความ อย่างไร แต่ พระเจ้า กรุง สยาม ได้ ทรง กำหนด ไว้

แล้ว ว่า จะ ได้ พระราชทาน ดอก เบย ให้ แก่ บริษัท ๒๕ เปอร์ เซนต์

การ ที่ เป็น ไป ดัง น เจ้า ฟง นก เตี้ย ใจ และ ไม่ พอ ใจ เป็น อัน มาก

เพราะ ไม่ ใช่ แต่ บริษัท ได้ รับ ความ เตี้ย หาย อย่าง เดียว แต่ พระเจ้า

กรุง สยาม ได้ ทรง เอา ความ เตี้ย มา ฉน ฉน ซึ่ง ตรง กัน ข้าม กับ ความจริง

และ เป็น ที่ ดู เหมือน พระเจ้า กรุง สยาม จะ ส่ง สย ใน คำ พุด ของ เจ้า ฟง ที่

พุด แทน บริษัท นน ด้วย

มอง ชิเออร์ คอนซตันซ์ ฟง ได้ บอก กับ เจ้า ฟง ว่า มอง ชิเออร์

คอนซตันซ์ ได้ ให้ ศค ความ ออก จาก รายงาน ของ ราชทูต สยาม หตาย

อย่าง เพราะข้อความเหล่านี้ อาจจะทำให้คนเข้าใจผิดอันจะทำให้
 ความเสียหายให้เกิดแก่บริษัทก็ได้ ยกตัวอย่างเช่น ในรายงาน
 ได้กล่าวว่า บริษัทได้ห้ามมิให้พ่อค้าและนายช่างเข้าไปหาราชทูตซึ่ง
 ราชทูตได้ให้ไปเรียกมา เพราะบริษัทไม่อยากจะให้ราชทูตทราบ
 ราคาของต่าง ๆ ที่ให้ท่านนั้น ดังนั้น เป็นต้น

ข้าพเจ้าจึงได้ตอบมองซิเออร์คอนซกันซ์ว่า การที่มองซิเออร์
 คอนซกันซ์ได้ให้ข้อความเช่นนั้น ออกนั้น บริษัทมีความชอบใจอยู่แล้ว
 แต่การที่หาว่า บริษัทได้ตั้งห้ามมิให้พ่อค้าและนายช่างเข้าไปหา
 ราชทูตนั้น เป็นความไม่จริงเลย เพราะเหตุว่าบริษัทไม่มีอำนาจ
 ที่จะทำเช่นนั้นได้ ถึงแม้ว่าบริษัทคิดอยากจะทำเช่นนั้น ก็จะไม่
 ได้เป็นอันขาด เพราะไม่มีอำนาจที่จะทำได้ อีกประการ ๓ เจ้าพนักงาน
 ของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส เป็นคนรับใช้ และเป็นคนพิทักษ์รักษาราชทูต
 และราชทูตก็ได้รับความเอื้อเฟื้อและได้รับความต้อนรับอย่างพิเศษ
 ซึ่งไม่เคยมีตัวอย่างในประเทศฝรั่งเศสเลย เพราะฉะนั้นที่ราชทูต
 ไปคิดเห็นว่าบริษัทคอยกีดกันมิให้พวกพ่อค้าและนายช่างมาหา
 ไม่มีมูลอย่างใดและไม่ควรที่จะคิดเช่นนั้นเลย ที่ราชทูตสยามได้
 คิดเช่นนั้น กระทำให้ข้าพเจ้าปลาบใจอย่างยิ่ง เพราะข้าพเจ้าเองก็มี
 พยานหลักฐานที่จะชี้ให้เห็นว่า ตามที่ราชทูตสยามกล่าวนั้นเป็น
 ความไม่จริง โดยเหตุว่าในเวลาที่ข้าพเจ้าได้ไปหาราชทูต

คราวใด ก็ ได้ พบ ราชทูต อยู่ กับ พวก พ่อ ค้า และ นาย ช่าง ทุก คราว
จน ที่ สุด บรรดา นาย ช่าง และ คน งาน ที่ มี หน้าที่ ทำ ของ ต่าง ๆ ของ พระเจ้า
กรุง ดัษยาม นั้น ก็ ได้ ไป หา ราชทูต ดัษยาม ยิง โธ่ เค็ด ทัก บ่อย ๆ ทุก ๆ คน
เพื่อ จะ ไป เรียน ทาง ปฏิบัติ จาก ราชทูต และ ที่ บริษัท ได้ รับ ชุระ ไป
จัด ทำ ของ ให้ นั้น ก็ ประสงค์ อย่าง เดียว แต่ จะ ให้ เป็น การ พอ พระ ทัย
ของ พระ เจ้า กรุง ดัษยาม และ พอใจ ท่าน ราชทูต ดัษยาม เท่านั้น ข้าพเจ้า
จึง เห็น ว่า การ ที่ บริษัท ได้ ทำ ความ คำนึง ได้ กลับ เป็น ความ ร้าย เสีย แล้ว
มองซิเออร์ คอนซตันซ์ ได้ พง ข้าพเจ้า ช้ แจง ดึง น ก็ ออก จะ
เชื่อ ตาม ที่ ข้าพเจ้า พูด แต่ ถึง ดึง นน ก็ ไร ที่ จะ ให้ แก่ บริษัท นั้น ก็ คง
ตก ลง ให้ ๒๕ เปอร์ เซนต เท่านั้นเอง มองซิเออร์ คอนซตันซ์ จึง ได้ ให้
เจ้าพนักงาน ไป ชน เงิน มา ไว้ บ้าน ของ ตัว ต่อ หน้า ข้าพเจ้า เพื่อ จะ ได้ ชำระ
เงิน กัน เสีย ให้ เสร็จ แต่ ข้าพเจ้า เห็น ว่า ถ้า จะ รับ เป็น ตัว เงิน มา จะ
ไม่ ได้ ประ โยชน์ เท่า กับ รับ เป็น ดิน ค้า อัน เป็น ดิน ค้า ที่ ดี มควร จะ นำ ไป
จำหน่าย ที่ ประเทศ ฝรั่งเศส และ ทมึง คอรอมัน เดล ได้ ข้าพเจ้า จึง จัด การ
ว่า ราคา ดิน ค้า ต่าง ๆ กับ มองซิเออร์ คอนซตันซ์ แต่ มองซิเออร์
คอนซตันซ์ ยัง กะ ราคา เงิน และ ดอก เบี้ย ไม่ได้ เพราะ เหตุ ว่า มกระจก
ได้ แยก ไป หตาย บาน และ ของ อื่น ๆ ก็ ได้ เสีย หาย ชำรุด เป็น อัน มาก
ซึ่ง จะ ทำ บัญชี ราย ตะเอียด ภายใน เวลา ๒ เดือน ไม่ได้ ข้าพเจ้า จึง

ได้มอบหมายให้มอง ซิเออร์ เวเรต เป็นผู้ทำบัญชีรายละเอียดคนออกไป
และข้าพเจ้าเชื่อว่ามองซิเออร์ เวเรต คงจะได้ทำบัญชีส่งไปให้บริษัท
ภายในสิ้นสิ้นกัน คำนึงได้บรรทุกตงเรือเปรีซิเดเนตส่งไปยังฝั่งคอ
โรมัน เดตหลายอย่างแล้ว และในสิ้นกันเหล่านี้ล้วนแต่มีกำไร ๒๕
เปอร์เซ็นต์ทุกอย่าง

ณ วันที่ ๑๓ เดือนธันวาคม ข้าพเจ้าได้ไปเฝ้าพระเจ้ากรุงสยาม
ตามทีโกลักกันไว้แล้ว ราชทูตที่ ๑ ผู้ที่เคยไปเจริญทางพระราช
ไมตรีในประเทศฝรั่งเศส กับขุนนางข้าราชการอีกหลายนายได้
เป็นผู้นำข้าพเจ้าไปยังที่เฝ้า และระเบียบที่เข้าเฝ้าในคราวนี้ก็
ได้มีเช่นเดียวกับเมื่อครั้งข้าพเจ้ากับมองซิเออร์ เดอตาตูแบได้เข้าเฝ้า
โดยฉะเพาะในคราวก่อน

พระเจ้ากรุงสยามได้รับสั่งว่า ทรงมีความเสียพระทัยที่
ระดูเดินเรือได้บังคบบให้ข้าพเจ้าต้องรับร้อนกลับไปจากราชสำนัก
สยามเช่นนี้ แลวจึงรับสั่งถามว่า การที่ได้ทรงพระกรุณาผ่อนผัน
ให้บริษัทได้มาตั้งห้างในพระราชอาณาจักรสยามนั้น เป็นการที่
ข้าพเจ้าพอใจหรือไม่

ข้าพเจ้าได้กราบทูลขอบพระเดชพระคุณที่ได้ทรงพระเมตตา
แก่บริษัทแล้ว ข้าพเจ้าจึงได้กราบทูลต่อไปว่า เมื่อข้าพเจ้าได้
กลับไปถึงประเทศฝรั่งเศสแล้ว ข้าพเจ้าจะได้กราบทูลให้พระเจ้ากรุง

ฝรั่งเค้ตทรงทราบใน การ ที่ พระเจ้ากรุง สยาม ทรงตั้ง พระไทย ดี คอ บริษัท
พระเจ้ากรุง สยาม จึง ได้ รับ สั่ง ตาม ข้าพเจ้า ว่า มองซีเออร์

เคตานด์ บูโร จะ ได้ อยู่ ใน ประเทศสยาม ต่อ ไปหรือ อย่างไร

ข้าพเจ้า จึง ได้ กราบ ทูล ว่า บริษัทได้ กะไว้ แล้วว่าจะให้มอง
ซีเออร์ เคตานด์ ไป ประจำ อยู่ ที่ เมือง เบง กอด ต่อไป

ข้าพเจ้า ได้สังเกตเห็น ว่า พระ เจ้า กรุง สยาม โปรด ปราบ มองซี
เออร์ เคตานด์ อยู่ บาง และ คง จะ พอ พระทัย ให้ มองซีเออร์ เคตานด์
ได้ ประจำ อยู่ ที่ กรุงศรีอยุธยา แทน มองซีเออร์ เวเรต

แล้ว พระเจ้ากรุง สยามจึงได้ รับ สั่งว่า อยาก จะ ทรง เห็น บุตร ชาย
ของ ข้าพเจ้า ในทันที ไฉน บุตร ชาย ข้าพเจ้า กตัญญู ถวายค่านับ พระ
เจ้ากรุง สยาม จึง ได้ รับ สั่ง ว่า ทรง ยิน ดี ที่ บุตร ชาย ของ ข้าพเจ้า ได้
เล่าเรียน อยู่ กับ พวก บาด หลวง เยชวิต แล้ว จึง ได้ พระราชทาน

สาย สร้อย ทองคำ ให้ บุตร ชาย ข้าพเจ้า สาย ๑ พระ เจ้า กรุง สยาม ได้
รับ สั่ง ขอให้ ข้าพเจ้าไป กราบ ทูลพระเจ้ากรุงฝรั่งเค้ต ถึง พระราชไมตรี
ของ พระองค์ และ ทรง หวัง พระทัย ว่า พระราชไมตรี น จะ ได้ มี คดีต่อ
สืบ เนื่อง กัน ชั่ว กาลนาน

เมื่อ รับ สั่ง เสร็จ แล้ว พระเจ้ากรุงสยามก็ เสด็จขึ้น แต่ ข้าพเจ้า
เห็นว่า การ เสด็จ ขึ้น ครอง น ดุ ออก จะ รับ คำน อยู่ สัก หน่อย แต่ มอง
ซีเออร์ คอนซ คณช ได้ อธิบาย ให้ ข้าพเจ้า ฟัง ว่า การ ทคอง รับ เสด็จ

ชนชั้นน กเพราะ เหตุที่ยัง ทรง พระ ประชวร อยู่ มี คณะน ก กง จระ
โปรด ให้ ข้าพเจ้า ไต่ เฒ่า อยู่ นาน กว่า น

เมื่อ ข้าพเจ้า ไต่ ออกจากที่ เฒ่าแล้ว ก็ ไต่ เเดียว ไปรับ ประทานอาหาร
ที่บ้าน มองชเออร์ คอนชคินซ์ แล้ว จึง ไต่ เช่น หนังสือ ตัญญาพิเศษใน
เรื่องท มองชเออร์คอนชคินซ์ จะเข้า หุ่น กับบริษัท นนด้วย มองชเออร์
คอนชคินซ์ ไต่ ตัญญา กับ ข้าพเจ้า ว่า จะ ไต่ ทำ จดหมาย บันทึก แต่คง
ถึง การ คำ ขาย ว่า จะ ควร ทำการ คำ ขาย ใน เมืองไทย ด้วยวิธี ไต่ และ
จะ ไต่ ส่ง จดหมาย บันทึก น ฝากไป กับ เรือ รบ ฝรั่งเศส อัน ที่ จริง
จดหมาย บันทึก น มองชเออร์คอนชคินซ์ ไต่ รับ ปาก จะ ทำ ให้
ข้าพเจ้า มา ขำ นาน แล้ว และ รับ ว่า จะ ไต่ ส่ง ให้ ข้าพเจ้า ก่อน ข้าพเจ้า
จะ กลับ จาก เมือง ไทย แต่ มองชเออร์คอนชคินซ์ มิ ได้ มี เวลา วางเตย
จึง ยัง หา ไต่ ทำ ให้ ข้าพเจ้า มิ

ใน วัน น เวลา บ่าย ประมาณ ๓ โมง ข้าพเจ้า ไต่ ตามองชเออร์
เคอလာดูแบ ซึ่ง จำเป็น ต้องตา ด้วย ความ อาตย เด็ดจ แล้ว ข้าพเจ้า
จึง ไต่ ตา ออกจาก บ้าน ท พก บรรดา นาย ทหาร ฝรั่งเศส ทง หลาย ทง
นาย ทหาร บก และ นาย ทหาร เรือ ชง อยู่ ที่ เมือง ลพบุรี ไต่ มา พร้อม
กัน อยู่ ที่ บ้าน เพอ คอย ส่ง ข้าพเจ้า ข้าพเจ้า จึง ไต่ เดิน ไป ลง เรือ ต่อ ไป
เมื่อ ข้าพเจ้า เดิน ผ่าน บ้าน มองชเออร์คอนชคินซ์ ๆ ก็ ออก มา คอย รับ
แล้ว ไต่ เดิน ไป ส่ง ข้าพเจ้า จน ถึง เรือ ชง เจ้าพนักงาน ไต่ เตรียมไว้ พร้อม

แล้ว มองซเออร์ เดฟาช กับ พวก บาดหลวง เยซิวต์ ทั้ง คณะ ก็ได้ ไปสั่ง
 ข้าพเจ้า ถึง เรือ ดวอย เมื่อ ข้าพเจ้า ได้ ตา ท่าน ผู้ ท มาสั่ง ทุกคน แล้ว
 ข้าพเจ้า จึง ได้ ลง เรือ และ มองซเออร์ คอนซตันซ์ กับ ท่าน ผู้ ท มาสั่ง
 ได้ ยืน อยู่ ทัดตง จน เรือ ได้ ออก ไป โกลเดอวจ์ ได้ ต่าง คนต่าง กัดบไป

เวตา กลาง คืน ประมาณ ๕ ทุ่ม (๑๑ ด.ท.) ข้าพเจ้า ได้ มา ถึง กรุง
 คีร์ อูชญา รุ่ง ชน ข้าพเจ้า ได้ พัก อยู่ ที่ กรุง คีร์ อูชญา ตลอด คืน เพื่อ
 จะ ได้ ทำ ชุระ ต่างๆ และ ทำ คำ สั่ง มอบไว้ กับ มองซเออร์ เวเรต และ เจ้าพนักงาน
 งาน อื่น ๆ ของ บริษัท เสีย ให้ เสร็จ แล้ว ข้าพเจ้า ได้ ไป ตา ท่าน สังฆราช
 เดอเมเตโต โปติศ และ ท่าน สังฆราช เดอ โรชาต ที่ กรุง คีร์ อูชญา แต่ ใน
 ร ว่าง เวลา ที่ กำลัง เดิน ไป บ้านท่าน สังฆราช นั้น ได้ พบ กับ ท่าน สังฆราช
 ทั้ง สอง เดิน ส่วน ทาง มา เพื่อ จะ พา พวก มชชน นารี ทั้ง ปวง มา เยี่ยม
 เยือน ข้าพเจ้า

ใน ครั้ง น ข้าพเจ้า ได้ เช่น คำ สั่ง กำหนด อดตรา เงิน เดือน ของ พดทหาร
 ซึ่ง ข้าพเจ้า ได้ อดตรา ให้ เป็น เบย เตยง วัน ละ ๔ แพรง ถ้า จะ ดู
 เมิน ๆ แล้ว อดตรา เบย เตยง วัน ละ ๔ แพรง น ดู จะ แรง มาก แต่ ข้าพเจ้า
 จะ อด ให้ น้อย กว่า น ไม่ได้ เพราะ ละ เบยง อาหาร ใน เมือง น แรง มาก และ
 ถึง ให้ วัน ละ ๔ แพรง ก็ เกือบ จะ ไม่ พอ เสีย ซ้ำ ไป พวก ปอดตุ เกิด ที่
 ประจำ อยู่ ที่ บาง กอก นั้น ได้ รับ พระราชทาน เบย เตยง จาก พระเจ้า
 กรุงสยาม ถึง วัน ละ ๑๐ แพรง ภายหลัง จึง ค่อย จัด การ ให้ กอง ทหาร ได้

ขอ สละเบียง อาหารให้ ถูก กวาม ก็ ได้ ตาม บัญชี ที่ ได้ ทำ มา นน ท่าน
มากว่า ค่เคอเซเนเต คง จะ เห็น ได้ ว่า เปน การ จำ เปน ที่ จะ ให้ เบียง เตียง แก่
พล ทหาร น้อย กว่า น ไม่ ได้

ณ วัน ที่ ๑๕ เดือน ธันวาคม เวลา เที่ยง ข้าพเจ้า ได้ ออก เรือ จาก
กรุงศรีอยุธยา ต้อง ตงไป บาง กอก และ ได้ ไป ถึง บาง กอก ใน ราว
๒ ยาม (เที่ยงคืน) มอง ซีเออร์ เคอแควเคอชาต ผู้ บังคับ การ กอง ทหาร
ใน เวลา ที่ มอง ซีเออร์ เตฟาซ ไม่ อยู่ นน ได้ มา คอย รับ ข้าพเจ้า อยู่ ที่
สะพาน ทำ น้า แล้ว เจ้าพนักงาน ได้ พา ข้าพเจ้า ไป ยิง ที่ พก ช่ง ได้ จัด
เตรียมไว้ ให้ ข้าพเจ้า พก ใน ราว กที่ เดิน ทาง จาก ทำ น้า ไป ยิง ที่
พก นน ได้ มี กอง ทหาร ถือ อาวุธ เรียง แถว ราว อยู่ ทง สอง ข้าง ทาง
และ ทหาร ก็ ได้ ต กตองด้วย ใน สถาน บ้าน ที่ พก นน มี กอง ทหาร เกย รัตย ศ์
๕๐ คน มี นาย รัชย เอก ๑ นาย รัชย โท ๑ และมี นาย รัชย ตรี ๑ คน
ใน ราว กที่ เดิน ทาง คง แด่ ประคู เมือง จน ถึง ที่ พก ช่ง เปน หนทาง ประมาณ
๑๐๐ ก้าว นน บัน ใหญ่ ก็ ได้ ยิง สัตต คตอด ทาง เมื่อ ข้าพเจ้า ได้
ออก รับ พวก นาย ทหาร ฝรั่ง เค็ด และ ขุนนาง ข้าราชการ ซึ่ง ประจำ อยู่ ใน
เมือง บาง กอก เด็จ แดว ข้าพเจ้า ก็ ได้ เสดย เข้า นอน ใน ราว กที่
ข้าพเจ้า เดิน ทาง จาก กรุงศรี อยุธยา มา บาง กอก นน ได้ มี เรือ คอย วนวด
ล้อม อยู่ เปน อนัน มาก และ บรรดา เจ้า เมือง ต่าง ๆ ที่ ผ่าน มา ตาม ทาง
ก็ คอย มา ส่ง จน หมด เขตต์ ของ ตอง ทุก แห่ง

ณวนท ๑๖ เดือนธันวาคม ข้าพเจ้าได้ พกอยู่ ทบางกอกตลอดวัน
 เพื่อทำธุระต่างๆ คางเสียให้เสร็จ และเพื่อจะได้ เตรียมตัวกลับไป ประ
 เทศฝรั่งเศสด้วย เมื่อ ข้าพเจ้าพัก อยู่ ทบาง กอกถนน มองซิเออร์ เคอ
 โวครีคูร์ ก็ ได้มา หา เพื่อ มา ทำความ ตกตงลง เรือง จะถอนเรือ ตานอมนัด
 ชึ่ง มองซิเออร์ เคอ ครุเชล เป็น ผู้ บัง คับ นน ข้าพเจ้า กับ มองซิเออร์
 เคอ โวครี คูร์ จึง ได้ ตก ตง พรอม กัน ว่า ตาม คำสั่งของ พระ เจ้ากรุง
 ฝรั่งเศส นั้น เรือ ตาน จะ ต้อง ไป ยัง เมือง ปอนติเชร์ โดย เร็ว แดว จึง
 ให้ ออก จาก เมือง ปอนติเชร์ ไป ยัง แม่น้ำ เมืองเบงคอด เพื่อไป บรรทุก
 สินค้า สำหรับบริษท แดว จึง ให้ กลับ ไป ยัง ประเทศฝรั่งเศส

ข้าพเจ้า ได้ ไป ดูการ ผักหัด ทหาร ฝรั่งเศส และได้สังเกตเห็นว่า
 กองทหารฝรั่งเศส ได้ ผัก ทำทาง ตีมาก ดู มองซิเออร์เคอแวงเคอชาต จะ
 เอาใจใส่ ใน การ ผัก ทหาร น เป็น อนัน มาก

รายงานระยะเดินทาง
 รวางบางกอกและฝรั่งเศส

ณวนท ๑๗ เดือน ธันวาคม เวลา เช้า ข้าพเจ้าได้ ตงเรือ พรอม
 ด้วย บาด หลวง เคสปาน ยก บาด หลวง เยชวิต ชึ่ง จะ ต้อง ไป ประจำ อยู่ ที่
 เมือง มรวิด ออก พระ วิสุตร์ สุนทร ก็ ได้ ตง เรือ เหมือน กัน เพราะ
 ท่านผู้นั้น จะ ไป ส่ง ข้าพเจ้า จน ถึง เมือง มรวิด และมี หน้าที่ จะ ไป กับ
 มองซิเออร์ เคอเบรชเอนยนิเญย ของ พระเจ้า กรุง ฝรั่งเศส เพื่อไป ทำ

แผนท เกาะ ชง พระเจ้ากรุง สยาม ได้ พระราชทานให้ แก่บริษัท
 ใน วัน น ไ้ เค้น ทาง ตลอด วัน และ ไ้ ม เรอ พวก เจ้าเมือง ชง
 ซาฟเจ้า ไ้ ผ่าน ไป นน ไ้ ออก มา คอ น รับ และ คอย ก่า กั บ ไป หลาย ต่า
 ใน กลาง ทาง รวาง บาง กอก และ ทา จิน นน ซาฟเจ้า ไ้ พบ กั บ เจ้าเมือง
 เมืองใหญ่ ชง เรียก กน ว่า เมือง ราชบุรี ไ้ ม เรอ ชน ๆ อื่ ก เป น อ น มาก
 ไ้ ตาม เรอ เจ้าเมือง ราชบุรี มา คว ย เมื่อ เจ้าเมือง ราชบุรี ไ้ มา คอ น
 รับ ซาฟเจ้า ไ้ เสร จ แล ว จึง ไ้ ออก เรอ นำ หน้า เรอ ซาฟเจ้า และ บรรดา
 พวก เรอ เมือง ราชบุรี กตาม เรอ เจ้าเมือง ไป คว ย กน ทง หม ด ใน ชณะ
 น เจ้าเมือง บาง กอก ไ้ มา ตา ซาฟเจ้า เพอ กตึ บ ไป บาง กอก เพราะ หม ด
 เขต ค ของ คว แล ว

จะ คอ ง กตึ ว ไ้ ทราบ ไ้ ใน ท น ว่า ตาม เมือง หรือ ต่า บต
 ทุก ๆ เมือง มี ชน นาง คน ๓ เป น ผู้ ท ชาระ คตึ ส น อรร กค ต ของ ราช ฏ
 พล เมือง ทง ปวง และ ชน นาง คน น เอง เป น ผู้ คอย รับ คาส ง จาก ราช
 ต่า น ก ส่า หรั บ มา จตึ กการ ทง ปวง ทว ไป ถ้า เมือง ไ้ ม บอ ม หรือ ม กอ ง
 ทหาร ประ จ่า อยู่ ชน นาง คน น หา ไ้ ว่า กตึ ว บง คบ บัญ ชา กอ ง ทหาร ไ้
 แล คอ ง มี นาย ทหาร อื่ ก คน ๓ ส่า หรั บ บง คบ บัญ ชา กอ ง ทหาร เป น ส่ ว น ๓
 ต่า ง หาก และ กอ ง ทหาร เหล่า น โดย มาก ก็ ม ก จะ เป น คน ต่า ง ชว ต
 ต่า ง ภาษา ทง นน

เมื่อ ซาฟเจ้า ไ้ เค้น ทาง จาก บาง กอก มา ไ้ ประมาณ ๔ หรือ ๕

ไมตรี ข้าพเจ้า ได้ พบ กับ กะตาด เรือ ๒๕ คน ซึ่ง ข้าพเจ้า ได้ เรียก มา จาก
 เมือง มะริด และ เป็น กะตาด ที่ ประจำ อยู่ ใน เรือ เปรี๊ยะ เดิน การ ที่
 ข้าพเจ้า ได้ เรียก พวก กะตาด มา นั้น ก็ เพื่อ ให้ มา ช่วย ก่อตั้ง ของ เรือ
 รบ ฝรั่งเศส และ ช่วย ก่อตั้ง เรือ ไคโรมาแค โดย ฉะเพาะ เพราะ ถ้า ไม่ เรียก
 กะตาด พวก น มา ช่วย แล้ว เรือ ตำน ก็ จะ กัดไป ประเทศ ฝรั่งเศส ไม่
 ได้ เพราะ กะตาด ประจำ เรือ ตำน ได้ ตม ตาย ไป เสีย หลาย คน
 แม่น้ำ ใน ตอน น แคบ เขา ทุก ที่ เกือบ จะ เป็น คลอง เด็กๆ อยู่ แล้ว
 มาก คน มาก จึง ต้อง ใช้ กระบือ สำหรับ ตาก เรือ ไป ตาม เตน จน กว่า จะ
 ไป ถึง หน้า ตก และ กระบือ เหล่า น ก็ ได้ วาง ไว้ เป็น ระยะ ๆ คลอด ทาง
 ซึ่ง เป็น ระยะ ยาว อยู่ ใน ราว ๒ หรือ ๓ ไมตรี เมื่อ พน ท คน ไป ถึง หน้า
 ตก แล้ว ก็ ได้ เดิน ทาง ไป ถึง ท่า จัน อย่าง สะดวก และ ได้ ไป ถึง ท่า
 จัน ใน ราว บ่าย ๕ โมง ใน ระยะ น ได้ เดิน ทาง ผ่าน แม่น้ำ หลาย แม่น้ำ
 ซึ่ง มี คลอง ชุก เป็น คลอง ตรง ๆ ติด ต่อ ถึง กัน หมด
 เมือง ท่าจัน น เป็น เมือง ใหญ่ ไกล จาก ข้าง กอก หนทาง ประมาณ
 ๘ ไมตรี และ เป็น เมือง ที่ ชน กับ เมือง ราชบุรี ตั้ง อยู่ ริม ตำน ซึ่ง เป็น
 แม่น้ำ ทาง ม น้ำ คู่มาก แม่น้ำ น ตก เรือ ขนาด มี ว่าง เพียง ๑๐๐ คน ชน
 ต้อง ได้ สะดวก และ ใน เวลา ที่ ข้าพเจ้า ได้ ไป ถึง ท่าจัน นน ก็มี เรือ
 ตำน ขนาด ๑๐๐ คน และ เรือ แหก มะตายุ จอด อยู่ ใน แม่น้ำ หลาย ตำน

เจ้าพนักงานได้จัดให้ข้าพเจ้า ขนพก บนเรือน ซึ่งได้ปลูกขึ้น โดย
 ฉะเพาะ สำหรับรับ ข้าพเจ้า และ บนเรือน นกม เครื่องเรือน ตามธรรมดา
 ที่เมืองมม บ่อมเล็ก ๆ อยู่ ๑ บ่อม ก่อด้วยอิฐ และ กำแพงบ่อมนั้นตั้งอยู่
 ในราว ๑๐ ฟุต แต่ห้ามคู หรือ ขาน บยมไม้ มีแต่ หอรับ ซึ่ง มี น ขนาด
 เล็ก และ เปน บน ทอง เหลือง ดวย เมื่อ ข้าพเจ้า มา ถึง บน เหล่า นก
 ยิง รับ ข้าพเจ้า ใน ที่ นม น้า สำหรับ รับ ประทาน เปน น้า ต้ม มาก
 ณ วันที่ ๑๘ เดือน ธันวาคม ข้าพเจ้า ได้ ออก จาก ท่า จน เพื่อ ไป แม่
 กตอง ตาม ทาง รวาง ท่า จน และ แม่ กตอง นม บาง แห่ง ซึ่ง น้า คน ของ
 ใช้ กระบือ ตาก เรือ เหมือน วัน ก่อน แต่ ตอน ที่ คน วัน น ยาว กว่า จาน
 น และ ตาก ต้า บาก กว่า จาน น มาก เวลา เย็น ข้าพเจ้า ได้ ไป ถึง แม่
 กตอง ซึ่ง ไก่ต จาก ท่า จน ระยะ ทาง ประมาณ ๑๐ ไมล์ ครึ่ง เมือง แม่ กตอง
 น เปน เมือง ที่ ใหญ่ กว่า ท่า จน และ ตั้ง อยู่ ริม แม่น้ำ ซึ่ง เรียก กัน ว่า
 แม่น้ำ แม่ กตอง และ อยู่ ห่าง กับ ทะเต หนทาง ประมาณ ๑ ไมล์ น้า รับ
 ประทาน ใน เมือง น เปน น้า ตดี เมือง แม่ กตอง น ห้าม กำแพง เมือง น
 แต่ มี บ่อม เล็ก ๆ ดี หลาย ม อยู่ ๑ บ่อม บน บ่อม นนม หอ รับ อยู่ ๕ แห่ง
 แต่ เปน หอ รับ เล็ก มาก ก่อ ด้วย อิฐ คู ก็ ห้าม ไม้ แต่ น้า ทดม อยู่ รอบ
 บ่อม กำแพง หรือ รัง ใน ระหว่าง หอ รับ นั้น ทำ ด้วย เสา ใหญ่ ๆ บักตง
 ใน ดิน และมี เคว่า ขวาง ถึง กัน เปน ระยะ ๆ

เมื่อ ข้าพเจ้า ได้ มา ถึง แม่ กตอง แล้ว รุ่ง ชน วันที่ ๑๘ เดือน

กำแพง นนชาวด หก พง ตง มาก แดว ยง เหลอด ตอยุ่ แด่ แถบ เดยว เทา นน
 บาน เรือน ใน เมือง น ไม่ ง ดงาม เดย เพราะ เปน เรือน ปตูก ดวย ไม ไม้
 ทง ดน ดง ทงาม กม แด่ วดวา อาราม เทา นน แด่ วด ใน เมือง น
 กม เปน อน มาก แด่ วด ชง อยู่ โกล กบ ทานา นน เปน วด ทงาม บัดทอง
 อราม ไป หมด

เวตาเยน ผูวราชการ เมือง ไต มาหา ออินวอน ขอ ให่ ซาพเจา
 เดือน กานหด ท จะ ออก เติน ทาง ให่ ซา ไป อิก สัก วน ๑ เพราะ เกวียน
 แด่ คน หาบ หาม ชง ไต เรยก ไว นน ยง หามา พรอม กัน ไม แด่ ถา
 ซาพเจา จะ รบ ออก เติน ทาง กอน เกวียน แด่ ผูคน จะ พรก พรอม แดว ก
 หนา กตว ผูวราชการ เมือง จะ ตอง รบ พระราชชาชญา ซาพเจา กตอง
 การ รบ ออก เติน ทาง โดย เรว ทสัด ท จะ ไป ไต เพราะ ระบุ ดาหรบ เติน
 เรอ กเรง จะ ให่ ไป อยู่ แดว แด่ ซาพเจา เห็น วา ผูวราชการ เมือง เปน
 ทกช เปน รอน นก ทง ถา ซาพเจา จะ รบ ออก เติน ทาง ไป กอน กจะ ชาด
 ตก บก พรอง หดา ย อยว ซาพเจา จง ไต รบ ปาก กบ ผูวราชการ เมือง
 วา จะ ไต พก อยท เมือง น อิก วน ๑

ณ วนท ๒๐ เดือน ชนวาคม เจาพนกงาน ไต หนา เกวียน มา ยง ทพก
 ประมาณ ๕๐ เติม มี โค เทยม เกวียน ดวย เติม ละ ๒ โค แด่ เกวียน เหลดา น
 กน แดบ นก เพราะ ฉนพ ถา หบ หรือ หอ ชง กวาง กวา ฟุต ครึง แดว
 เปน อน จะ เอา ตง บรรทุก เกวียน ไม ไต ครน เวตา ประมาณ เทยง วน

เจ้าพนักงาน ได้จัดการ เอา ของ ต่าง ๆ ของ ข้าพเจ้า และ ของ คน ที่ มา กับ
ข้าพเจ้า บรรทุก ลง เกวียน ประมาณ ๓๐ เล่ม พอเย็น ข้าพเจ้า ก็ ได้ ให้
เกวียน บรรทุก ของ ออก ล่วง หน้า ไป ก่อน เอา แต่ เกวียน บรรทุก ของ
ที่ ข้าพเจ้า จะ ต้อง การ ใช้ ใจ ไป พร้อมกับ ข้าพเจ้า

ณ วันที่ ๒๓ เดือน ธันวาคม เวลา เช้า มืด ข้าพเจ้า ได้ ออก เดินทาง
เพื่อ ไป แรม ที่ จาม (Chaam) ผู้ว่าราชการ เมือง ได้ มารับ ข้าพเจ้า
ขณะที่ พัก และได้ พา ข้าพเจ้า ไป ชม เกาฮาม กับ ได้ ขอ โทษ ใน การ ที่
มิ ได้ ยิงปืนใหญ่ ส่ง ข้าพเจ้า เพราะเกรง ว่า ถ้ายิงปืนใหญ่ แล้ว ช้าง
จะ ตก แล้ว ผู้ว่าราชการ เมือง จึง ได้ ชน หง บน หงตงช้าง และมี
ทหาร ไป คอย ๓๐๐ คน ถอย ทำ คอย ผากามะหริตชาว ๒ ชน หมัดกองทหาร
แล้ว ก็ ลง ข้าพเจ้า หง เกาฮาม บุตรชาย ข้าพเจ้า ชมา อยู่ ช้าง ๆ ข้าพเจ้า
คือ ข้าพเจ้า ไป ก็ ลง ช้าง ชง เจ้าพนักงาน ได้ เตรียม ใจ ให้ ข้าพเจ้า ชช้าง
ควน ผูก เกาฮาม บิดทอง และมี เพดาน เป็น หงตง เต่า ชง ใช้ ต่าง ร่ม มี เต่า
รับ เพดาน ๕ เต่า และมี พรหม ปู กับ มี หมอน บกใหม่ทอง คอย กุบ ช้าง น
ได้ บิดทอง อย่าง งาม หงตง เครื่องประดับ ช้าง หงตง มี ผาแดง กวาง
๕ หงตง ตะปู้เงิน คต้าย กับ บงเหยง มา ชง ใช้ กั้น ใน ยุโรป คือ จาก
ช้าง ของ ข้าพเจ้า นน ยงมช้าง ตาม มา ออก ๓๐ เชือก บน หงตงช้าง เหล่า
นม เกาฮาม และมี เพดาน คต้าย กับ กนยาเรือ ของ พวก ออก พระ แต่
ตี กับ เหล่า น บาง อัน ก็ ทำ ชาดแดง บาง อัน ก็ ทำ ดำ แต่ บิดทอง ทุก อัน

ข้าง ๑๔ เชอก น พวกท มา กับ ขาพเจ้า ไต่ ข ไป และยังมีข้าง สำหรับ
 ให้บ้าง และคน ใช้ ขาพเจ้า ข ออก ๑๘ เชอก แต่ ข้าง เหลือน มแต่ สืบกับ ด้าน
 ด้วย ไม ไม้เท่า นน เมื่อ หมก กระทบ ข้าง แดง ก ถึง แคร่ ห้าม อย่าง
 แบบ ของ พน เมือง มี หตง คา ด้าน ด้วย ไม ไม้ ๕ หตง แคร่ ห้าม อัน ๑
 ม คน ห้าม ๕ คน และยังมี คน อาให้ต์ สำหรับ ผดตเปดียน กน ห้าม อีก ๕
 คน เมื่อ หมก กระทบ แคร่ ห้าม แดง ก ถึง คน หาบห้าม หีบบค เขาของๆ
 ขาพเจ้า และ ของ คน ท มากกับ ขาพเจ้า กับ เครื่อง ครว รวม คน หาบ
 ห้าม ทง ดัน ๑๓๐ คน เดิน เรียง กน เปน แถว เดียว ตาม กน ไป เมื่อ
 หมก คน หาบ ห้าม แดง ก มี พดทหาร รง ทาย ๕๐ คน คือ พดทหาร ก ถึง
 ทาน ราชทูต (สยาม) ขข้าง ซึ่ง ผูก สืบกับยศ ออกพระ และถึง หอหน้า บ้อย
 ของ ขาพเจ้า ขมา ตาม มา สุต ทาย

ทาง ท เดิน ผ่าน มา ใน วัน น เปน ภูมิ ประ เทศัง ดงาม มาก พน
 ไป ได้ สัก ๒ ไมต ก ได้ มาถึง บ้านแห่ง ๑ ซึ่ง เรยก กน ว่า ปอนคาเดอเซรา
 และ ซึ่ง ไทย เรยก ว่า บัว ชาว (Boa kao) ขาพเจ้า ไต่ ลง จาก เกา อ
 ห้าม เพื่อ พก รับ ประ ทาน อาหาร ใน ท น ผู้ ว่า ราชการ เมือง ไต่ มา หา
 เพื่อ ขอ โทษ ท จะ ไป กับ ขาพเจ้า อีก ไมได้ เพราะ ได้ รมคาสัง มา ให้ รม
 เขาไป ยัง กรุง ศรี ออยุธยา ทน ท

ใน ค่ายต น มี เกวียน มากอย อยู่ ประมาณ ๑๐๐ เต็ม เปน
 เกวียน สำหรับ บรรทุก ของๆ ขาพเจ้า ๓๐ เต็ม นอก นน สำหรับ บรรทุก

ตั้งเบียงอาหารและเครื่องใช้ตามทาง และมีข้าราชการไทยมากอย
 กากับอยู่ด้วยกว่า ๓๐ คน เมื่อข้าพเจ้าได้รับประทานอาหารเสร็จ
 แล้ว ก็ได้ออกเดินทางต่อไป ผู้ว่าราชการเมืองได้ตามส่งต่อ
 ไปหนทางประมาณ ๑ หรือ ๒ ไมล์ แล้วจึงได้ลาข้าพเจ้ากลับไป
 ยังเมืองเพชรบุรี

เมื่อพระอาทิตย์ตก ข้าพเจ้าได้มาถึงตำบลจาม ซึ่งเป็น
 หนทางห่างจากปอนตาเดอเซวาประมาณ ๗ ไมล์ หมู่บ้านนี้ห้าม
 ก้าวเข้าหรือรบกวนอย่างใดไม่ และบ้านเรือนก็ได้ปลูกด้วยไม้ไผ่ทั้ง
 ด้าน เจ้าพนักงานได้นำให้ข้าพเจ้าไปพักยังเรือนธรรมดา ซึ่งได้
 ปลูกขึ้นโดยฉะเพาะ

ก่อนที่จะถึงบ้านจามนี้ มีภูเขาหินสูงและชันมาก แต่
 เป็นเขาเตี้ยไม่ใหญ่เท่าไรนัก ตั้งอยู่กลางทุ่งอันไม่มีผู้คนอยู่
 เลย ที่กลางเขานมวัดอยู่วัด ๑ ซึ่งมีผู้ขุดเขาสำหรับสร้างวัด
 และมีบันไดหินขึ้นไปถึงวัด พระสงฆ์ก็ได้ไปสร้างกุฏิอยู่ใน
 หุบเขาซึ่งตงวัดเหมือนกัน บนเขานมพระเจดีย์ก่อด้วยอิฐถือ
 ปูนขาวหลายเจดีย์ ซึ่งเท่ากับเป็นเครื่องประดับของวัดเหมือนกัน

ในตำบลนี้หน้าสำหรับรับประทานเป็นชาติ บาดหลวง
 เศษปานยกกับมองซิเออร์เตตานต์ได้มาถึงที่พักคึกมาก แต่การท
 ุ่กันทั้ง ๒ ได้มาถึงนั้น กระทำให้ข้าพเจ้าตื่นวิตกไป เพราะข้าพเจ้า

เกรงว่าท่าน ทั้ง ๒ จะ เป็น อันตราย ตาม ทาง โดย เหตุ ที่ มี เสือ และ

ช้าง บ้าง ชุก ชุม มาก

ณ วันที่ ๒๒ เดือน ธันวาคม เวลาเช้า ข้าพเจ้าได้ ออกเดินทาง

ค่อไป และ ผู้ที่ ไป คอย นน กม กระ บวน อย่าง เดียว กับ วันวาน น เว้น

แต่ ซาด กอง ทหาร เมือง เพชร บุรี ห้ามไม่ เพราะ กอง ทหาร น ได้ กลับ

ไป ยังเมือง เพชร บุรี เด็ดแล้ว แต่ กอง ทหาร เมือง จาม ได้ ไป แทน

ทหาร เมือง เพชร บุรี

ตาม ทาง ที่ เราได้ เดินไป นน เป็น ทั้ง เป็น บ้าง ห้าม ผู้ คน อยู่ ไม่

นาน ๆ จะได้ พบ ผูก โคน กระ บือ สัก ครั้ง ๑ แต่ ผูก โคน กระ บือ น ก็ อยู่

ห่าง ๆ กัน และ ไม่ มี คน เดียง คอย เตี่ย ซ่าไป เวลาเย็น ได้ ไป ถึง เมือง

ปราณ (Praan) ซึ่ง ไกลจาก เมือง จาม หนทาง ๑๑ ไมล์ครึ่ง เมือง

ปราณ น เป็น เมืองใหญ่ พอ ดูได้ บ้าน เรือน และ วัด วา อาราม ทำ ด้วย

ไม้ ไม้ ทง สัน รูป เมือง น ส์ เหนียว ยาว มี รว ทำ ด้วย ไม้ ๒๔

ตง คน ที่ ส์ มุม ม บอม ส์ เหนียว ก่อ ด้วย อิฐ กว้าง ยาว ประมาณ ๑๒ ฟุต

บน บอม นน ม หอ รบ และ ใบ เต้ามา แต่ ไม่ มี ซาน บอม และ คุก ก็ ไม่ มี

ใน รว นน ได้ ปตุก กอ ไม้ ซิด ๆ กัน ซึ่ง เป็น รว อยู่ ใน คัว แด่ ดุงาม พอ

ใช้ ได้ เจ้าพนักงาน ได้ จด ให้ ข้าพเจ้า พัก ใน เรือน ขรรคมดา ซึ่ง ได้

ปตุก ชน โดย ณะเพาะ

มีแม่ น้าใหญ่ ไหล่ ตามเต่า ระเบียบดี เป็น เขตคเมือง ซึ่ง อยู่ ใกล้
 จาก ทะเล ๒ ไมล์ และเรือ ขน ต้องตาม ตำนาน ได้ อย่าง สะดวก เมื่อ
 ชาวเจ้า มา ถึง นั้น เป็น เวลา ที่ น้าใหญ่ แม่ น้าเค็ม เพราะ น้าทะเล ไหล่ ขน แรง
 มาก และ เป็น เวลา ที่ ก็น คาร น้ารับ ประทาน ด้วย ชาวเจ้า ได้ ชาม
 แม่ น้าใหญ่ คอย เจ้า พนักงาน ได้ ทำ สะพาน ให้ ชาม สะพาน นั้น คือ เอา เรือ
 คอ เข้า ๒ ลำ แล้ว เอา กระดาน ๒ ขวาง เรือ แน่น หน้า พอ ให้ เกวียน
 เดิน ได้ แต่ ข้าง นั้น ต้อง ตั้ง ชาม น้า พอ ตั้ง ลง น้า ก็ มืด ตะตั้ง และ ข้าง
 นั้น ก็ ได้ เอา งว พน น้า เป็น ครึง เป็น คราว พวก ไทย บอก ว่า ข้าง ได้
 ง่าย น้า แต่ ชาวเจ้า ไม่ได้ สังเกต แน่ ว่า ข้าง จะ ได้ ง่าย น้า หรือ จะ ได้ เดิน ชาม ไป
 รุ่ง ขน วันที่ ๒๓ เดือน ธันวาคม ชาวเจ้า ได้ ยก จาก เมือง ปราณ
 เพื่อ ไป ยัง เมือง กุย ซึ่ง เป็น หน ทาง ใกล้ ๘ ไมล์ เมือง กุย นั้น เป็น
 เมือง คต้าย กับ เมือง ปราณ ตั้ง อยู่ บน เนิน และมี แม่ น้า เด็ก ๆ ไหล่
 อยู่ ที่ เชิง เนิน แม่ น้าใหญ่ ไหล่ ไป ตก ทะเล ทาง ประมาณ ๓ ไมล์ ครึง
 เรือ เดิน ขน ต้อง ได้ อย่าง สะดวก ไป ได้ จน ถึง ห่าง ทะเล ประมาณ ๓ ไมล์
 เมื่อ ได้ ออก จาก เมือง กุย แล้ว ชาวเจ้า ได้ ไป แรม ที่ บาฮีรอน
 (Bahiron) หน ทาง ใกล้ ๒ ไมล์ ครึง ที่ คาบตัน ไม่มี บ้าน เตย
 มี แต่ ฉะเพาะ หลง เดียว ที่ เจ้า พนักงาน ได้ ปลุก ขน ตำหรับ ให้ ชาวเจ้า พก
 เทา หน ที่ พก หตง หน ได้ ปลุก ขน ใน บ้า เชิง เขา หิน ใน หน เดื่อ ชุม
 มาก จน ถึง กับ ต้อง ให้ อยู่ ยาม ตาม ไฟ และ ยัง บิน รอบ ที่ พก เพื่อ ให้ เดื่อ

กตัว เพราะ เตื่อ ใน ตำบล นเคย มากินคน และ สักว ใน เวตากลาง
 คิน ราชทูต (สยาม) ได้บอก กับ ข้าพเจ้า ว่า คนไทย ที่เจ้าพนักงาน
 ได้เกณฑ์ ให้ มารักษาเผ่าท พก น ต้อง ทง ท พก น ไป เพราะ เตื่อ
 ได้ มาเป็น ผุง ๆ จะ มาทำ อื่น คราย คน เผ่าท พก ตาม ท ได้ ความ ดิงน
 จึง ทำให้ พวก เรา ต้อง คอย ระวัง อยู่ เตื่อมอ ครนเวลา ประมาณ ๕ ทุ่ม
 (๑๑ ต.ท.) ข้าพเจ้า ได้ ยิน เตื่อ ยง คน ระวัง เอะ อะ เกียวกราว เป็น เตื่อ ยง
 คน ตกใจ ข้าพเจ้า ก็ เชื่อ แน่ ว่า เตื่อ คง มา เตื่อ แต่ ครน ออก ไป ดู
 จึง เห็น ว่า ทพก หลัง ทคน ของ ข้าพเจ้า พก อยู่ นน ได้ เกิด ไฟ ใหม่ ชน และ
 ท เอะ อะ เกียวกราว กน นน เป็น ด้วย ตกใจ ไฟ ใหม่ ตก หา ใช้ เตื่อ
 มาไม้ ที่ พก ชง เตื่อ ทำ ชน ใน ตำบล น ได้ ทำ ด้วย ไม้ ไม้ หลัง คามุง ด้วย
 แผลก ข้าพเจ้า จึง วิคค ว่า ไฟ คง จะ ใหม่ หมด หลัง เป็น แน่ แต่ เตื่อ ชะบุญ
 ก็ หา เป็น อะไร ไม้ เป็น แต่ ตกใจ เท่านั้น และ คน ใช้ ของ ข้าพเจ้า คน ๑
 ชง นอน อยู่ ใกล้ กับ ทไฟ ใหม่ ชน นน ได้ ลูก นน ไม้ ทน ก็ ถูก ไฟ ลวก
 เอา ๒-๓ แห่ง ใกล้ กับ ทไฟ ลูก ชน นน ม คน บน อยู่ ถึง ๑ ชง เอา เตื่อ
 คตุม บิดไว้ แต่ คิน บน ก็ หา ได้ ถูก ไฟ ระเบิด ชน ไม้
 ณ วัน ที่ ๒๕ เดือน ธันวาคม เวลา เช้ามืด ข้าพเจ้า ได้ ออก เตื่อ
 ทาง คื่อ ไป เพื่อ ข้าม ภู เขา เขา นเมอ ชน ไป ถึง ยอด เตื่อ ก็ เตื่อ เห็น
 ทะเต ได้ ทง ๒ ทะเต กล่าว คื่อ ข้าง ทิศ ควัน ออก นน เห็น ทะเต ข้าง
 ฝ่าย เมือง ไทย และ ข้าง ทิศ ควัน ตก นน เห็น ทะเต อ่าว เบง กอด ใน

วันใดพัก รับ ประทาน อาหาร ที่ เนินไผ่ (Nonpaye) ระยะทาง ๕ ไมล์
 และได้ ไป พักแรม ที่เซรา (Sera) ที่ ตำบล นี้ ไม่มี บ้าน เรือน เตย มี
 อยู่ แต่ ฉะเงา ที่ พัก ซึ่ง เจ้า พนักงาน ได้ ปตุก ชน ให้ ชาว เจ้า พัก หดง เดียว
 เท่านั้น ระยะ คง แต่ เนินไผ่ ถึง เซรา เป็น หน ทาง ๒ ไมล์

ณ วัน ที่ ๒๕ เดือน ธันวาคม ได้ พัก รับ ประทาน อาหาร ที่ ตำบล
 แม่ น้า (Menam) ซึ่ง เป็น หมู่ บ้าน เล็ก ๆ ตั้ง อยู่ ใน ช่องเขา ระยะ
 ทาง จาก เซรา เป็น หน ทาง ๕ ไมล์ ก่อน ที่ จะ ถึง ตำบล น มี แม่ น้า อยู่
 แม่ น้า แต่ ท ตรง น โกลก กับ คน น้า เพราะ คน น จัง ไม่ รู้ สัก ว่า เป็น
 แม่ น้า แต่ ดู เหมือน จะ เป็น ตำ ชาร เล็ก ๆ ไหล อยู่ ใน ว่าง ช่อง เขา ทำ
 นน น้า ใน ตำ ชาร น เป็น น้า ไส้ จืด สนิท ซึ่ง เป็น ครั้ง แรก ที่ ได้ พบ
 น้า คง แต่ ออก จาก เมือง กุย น้า ท ราช ทูต สยาม ได้ ให้ บรรทุก เกวียน
 มา นน พวก ไทย ได้ รับ ประทาน เลี้ยง หมด คง แต่ วัน แรก ออก เดินทาง
 เลี้ยง แล้ว และ ถ้า ชาว เจ้า ไม่ ได้ เตรียม น้า ได้ กระบอก มา แล้ว ชาว เจ้า
 คง จะ ได้ รับ ความ ต่ำ บาก อด น้า เป็น แน่ เพราะ ใน ระยะ น อากาศ ร้อน
 จน เกือบ จะ ทน ไม่ ได้

ผู้ จา ราช การ เมือง แม่ น้า (Menam) ได้ ออก มา คอย รับ ชาว เจ้า
 ห่าง จาก เมือง ประมาณ ๒ ไมล์ และได้ พา หิว หน้า ใน เมือง นน ออก มา
 คอย เมื่อ ผู้ จา ราช การ เมือง ได้ คอย รับ ชาว เจ้า แล้ว จึง ได้
 เดิน น้า หน้า ชาว เจ้า ตลอด จน ถึง ที่ พัก ซึ่ง เจ้า พนักงาน ได้ จัด

เตรียมไว้ ครั้น ข้าพเจ้าได้ มาถึงที่ พัก แล้ว ผู้ว่าราชการ เมืองได้เอา
 เหนอ และ ปลาต่าง ๆ กับ ผลไม้ ต่าง ๆ มาให้ ข้าพเจ้า ตามประเพณี ของเมือง
 ข้าพเจ้า มีความ ประหลาดใจ เป็นอัน มาก ที่ ได้ เห็น พดเมือง ๆ น
 ผอมแห้งไม่ มี ก่าตัง เดย ข้าพเจ้า จึง ได้ ถาม ว่า เหตุใด จึง เป็น เช่น น
 ราชทูต ดัษยาม จึง อธิบาย ว่า อากาศใน เมือง น เป็น อากาศ ที่ ไม่ ดี มี
 เชื้อโรค มาก ทั้ง ชาว ยุโรป และ ไทย จะ อยู่ ใน เมือง น ไม่ ได้ เป็น
 อัน ชาติ และ ผู้ ที่ อยู่ ได้ ก็ เฉพาะ แค่ คน ที่ เกิด ใน พนเมือง นเอง แต่
 ถึง คิง นน อายุ ก็ ไม่ ยืน และ มี ความ บัวยเจ็บ อยู่ เสมอ เป็น นิตย์ ตาม
 ที่ ราชทูต ดัษยาม ได้ อธิบาย เช่น น ใน ไม่ช้า ข้าพเจ้า ก็ ได้ เห็น ปรางค์
 ว่า เป็น ความ จริง เพราะ คน ที่ มา กับ ข้าพเจ้า ได้ ต้ม เจ็บตง ใน วัน นน
 เอง หลาย คน และได้ รักษา กัน อย่าง แข็งแรง จึง ได้ รอดมาได้
 เมื่อได้ ยก ออกจาก เมือง แม่นา แดว ข้าพเจ้า ได้ เสด็จ ไป แรม ที่ เมือง
 แกลด (Gclingue) ซึ่ง เป็น ระยะ ทาง โกลด์ ๕ ไมล์ ออก พระ ผู้ว่า
 ราชการ เมือง ซึ่ง เป็น คน ชาว อายุ เกือบ ๘๐ ปี เคน เกือบ จะ ไม่ ได้ อยู่ แล้ว
 ได้ ออก มา คอย รับ ข้าพเจ้า อยู่ และได้ มี คน มา คอย ออก หลาย คน คน
 เหล่า นใด ถือ ได้ ๒ คน และ คน อื่น ๆ ได้ ถือ กระบี่ กม ถือ หอก กม
 ตาม แบบ ของ เมือง น และ ยังมี เจ้า พนักงาน กรมการ เมือง ได้ มา กับ
 ผู้ว่า ราชการ เมือง อีก ๒ หรือ ๓ คน ตอน ค่ำ เมอ ข้าพเจ้า ได้ มา ถึง
 เมือง แกลด แดว ข้าพเจ้า ได้ ทราบ ว่า เกวียน บรรทุก ของ ยิง หามา ถึง

ไม่ และได้ทราบความต่อไป ว่า เกวียน บรรทุกของ เหล่า นใด หายไป
 สัก ๒ วัน มาแล้ว ซึ่ง เป็น การ กระทำ ให้ ชาวเจ้า ต้อง พัก รอ อยู่ ที่
 เมือง น ใน วัน ที่ ๒๖ ตลอด วัน ต่อ วัน ที่ ๒๗ สายแล้ว จึง ได้ ออก เดินทาง
 ต่อไป ได้ เพราะ ใน ท น จะ ต้อง ถ้าย เอา ของ ลง จาก เกวียน บรรทุก เรือ
 ทอง แบน ซึ่ง เป็น เรือ ทำไว้ ฉะเพาะ สำหรับ เดิน ใน ลำ นาน

ณ วัน ที่ ๒๗ เดือน ธันวาคม ชาวเจ้า ได้ ลงเรือ และได้ ต่อ ไป ตาม
 ลำ แม่ นาน ชง มี นาค น มาก พอ ได้ ต่อ เรือ ไป ไม่ ถึง ๑ ไมล์ ก็ ได้ มา
 ถึง แก่ง ซึ่ง ต้อง เอา เรือ ชำ ใน ระวัง ก้อน หิน แก่ง ใน แม่ นาน มี
 หตาย แก่ง และ บาง แก่ง ก็ สูง ถึง ๖ และ ๗ ฟุต ใน ระด นาน มาก แก่ง
 เหล่า น เป็น ที่ นาก ลว ต่อ อันตราย มาก เพราะ ใน เวลา ที่ เรือ ต่อ จาก
 แก่ง ถ้า เรือ ไป กระแทก กับ หิน แล้ว เรือ ก็ จะ ต้อง แตก ท้น ที่ และ คน
 ใน เรือ ก็ อาจ จะ ตก นาคาย ได้ เพราะ น้ำ ใน แก่ง ลึก และ ไหล เชี่ยว แรง
 มาก ก้น แม่ นาน แคบ มาก และ ตตง ก็ สูง มาก นอกจาก แก่ง ซึ่ง
 ชาวเจ้า นับ จำนวน ได้ ถึง ๓๒ แก่ง นน ยังมี ค้นไม้ ใหญ่ ๆ เป็น อัน มาก
 ตม ขวาง ลำ แม่ นาน เพราะ ฉะนั้น ใน ระด นาน มาก จึง เดิน เรือ อย่าง ลำบาก
 และ นาก ลว อันตราย ที่ สุด

จากแก่ง(Gclingue) ชาวเจ้าได้ ไปถึงปากาเว(Pacarays)
 หน ทาง ๑ ไมล์

จากปากาเว ชาวเจ้าได้ ไปถึงเคมปาชา (Que. pachar)

หนทาง ๒ ไมล์

จากเคมปาซาใต้ ไป ถึง ลาอู (Lauou) หนทาง ๒ ไมล์ครึ่ง

จากลาอู ใต้ ไป ถึง เฟ็ชร์ (Phes) หนทาง ๒ ไมล์

จากเฟ็ชร์ ใต้ ไป ถึง กำเปต (Camplait) หนทาง ๒ ไมล์

จากกำเปต ใต้ ไป ถึง ควีรินัน (Quirinaon) หนทาง ๓ ไมล์ ๓/๕

จากควีรินัน ใต้ ไป ถึง ตูมา (Louma) หนทาง ๓ ไมล์ ๓/๕

จากตูมา ใต้ ไป ถึง ริโอเดซอน (Riosdayson) หนทาง ๓ ไมล์

จากริโอเดซอน ใต้ ไป ถึง เมืองตะนาวศรี หนทาง ๓ ไมล์

ในตำบลต่าง ๆ ตามที่ ได้ ออกชื่อมาข้างบนนี้ ไม่มีบ้าน

เรือน เตย นอก จาก เรือน ที่ พัก ซึ่ง เจ้าพนักงาน ได้ ปลุกไว้ คอย รับข้าพเจ้า

เท่านั้น นอกจากนั้น ห้าม หมู บ้าน หรือ ผู้ คน พดเมืองไม่ แม่น้ำ

ที่ ผ่าน ไป นั้น ก็มี แต่ หิน แต่ละ ต้น ไม่ ทง ๒ ผง และ ตาม ทาง นั้น ก็ เป็น

ป่า เป็น คงไม่มี ผู้ คน เคย ตาม ทาง ตำนานนั้น ข้าพเจ้า ได้ เห็น ทรม

คตง มี รอยเท้า ช้าง และ แรด บ้าง ซึ่ง ลงมา รับ ประทานน้ำ และ พวก

ข้าพเจ้า ได้ ยิง นก ยุง บ่อย ๆ เพราะ ตาม ตำนาน มี นก ยุง ชุม มาก

เมื่อ ใกล้ จะ ถึง เมือง ตะนาวศรี แม่น้ำ กว้าง และ ตก ลง เป็น ลำ ดับ ไป

ปลัด ของ ออกยา เมือง ตะนาวศรี ได้ ออก มา คอย รับ ข้าพเจ้า แทน ตัว

ออกยา เพราะ ตัว ออกยา นั้น ได้ ถูก จับ และ คม ชั่ง ชน ไป ยัง เมือง

ตพบุรี โดย รับ สั่ง ของ พระเจ้ากรุง สยาม เกยว ดวย เรือง ที่ พวก

อังกฤษได้ถูกฆ่าตายที่เมืองมรวัด

ณวันที่ ๓๐ เดือนธันวาคมเมื่อใกล้จะถึงเมืองตะนาวศรี ข้าพเจ้า

ได้พบเรือยาวแต่งประดับประดาอย่างงามซึ่งเจ้าพนักงานได้ตั้งออก

มารับข้าพเจ้า และยังมีเรือยาวอีกหลายลำ สำหรับคนที่มากับ

ข้าพเจ้าด้วย แต่ข้าพเจ้ารีบร้อนอยากจะได้ถึงเมืองมรวัดเสียโดยเร็ว

ข้าพเจ้าจึงไม่ยอมถ่ายเรือแต่ได้เคยไปจนถึงเมืองตะนาวศรีทีเดียว

เมื่อได้พบเรือที่เจ้าพนักงานตั้งออกมารับสักครู่ ก็ได้พบเชอวาเตย

เดอ ฟอ แบง ๑ มอง ซี เออร์ โบ เรอ กา ออก พระเมืองมรวัด ๑ กับ

มอง ซี เออร์ เซอ นอล ๑ รวม ๓ นาย ออกมาคอยรับข้าพเจ้า ๆ จึง

ได้ลงเรือของท่านทั้ง ๓ นี้ เพื่อจะได้รีบไปให้ถึงเมืองตะนาวศรี

เสียโดยเร็ว เมื่อข้าพเจ้าได้ไปถึงเมืองตะนาวศรีนั้น เจ้าพนักงาน

ได้ยิงปืนใหญ่รับหลายนัด ในระหว่างทางตั้งแต่ทำนาจนถึงที่พัก

ได้มีทหารถือปืนเรียง ๒ ข้างทาง และมีกลองกับฆ้องด้วยเป็นอันมาก

ตามทางเดินนั้นเจ้าพนักงานได้เอาผ้าดอกปุดาดตลอดทาง และมีดอกไม้

กับใบไม้โปรยตามทางตลอดไปด้วย เจ้าพนักงานได้จัดเก้าอี้

หามมารับข้าพเจ้า และได้จัดม้าสำหรับคนที่มากับข้าพเจ้า แต่

หนทางระหว่างทำนาถึงที่พักเป็นหนทางสั้นใกล้มาก ข้าพเจ้าจึงได้

เดินหาได้จนนั่งเก้าอี้หามไม้

ครบไปถึงที่พักเจ้าพนักงานได้นำข้าพเจ้าเข้าไปยังห้อง ๆ ๑

ซึ่งได้ ปลุกเวท สูง ใจ บน เวท นน ได้ ดาด เพดาน ด้วย ผ้า และ ได้
 เพดาน ดาด นน ม เกา อ ๑ ตัว ชาวเจ้าจง ได้ ขน ไป นง บน เกา อ
 เซอวา เลย เคอ ฟอ แบง มอง ชิ เออร์ โบ เรอ กา กับ มอง ชิ เออร์
 เซอ นอด ได้ ยน อย ขาง ชาวเจ้า แดว จง ได้ ม พวก แซก มัว เป น อ น มาก
 ดวน แต่ หน้า คา ทา ทา ทาง ค ดา สัน และ แดง คว อย่างาม มา คำนับ ชาวเจ้า
 พรอม ด้วย ชา ราช การ กรรม การ ไทย ของ เมือง น แดว พวก น ได้ ไป
 นง อย ขาง ต่าง โคย แดง ตง กิริยา อย่าง อ่อน น้อม พวก น ได้ นง อย ลัก
 ครู ใหญ่ ๆ จัง ได้ ดุก ออก ไป แดว เจ้า พน กงาน ก็ ได้ เอา อาหาร มา เดยง
 พอ ชาวเจ้า รับ ประทาน อาหาร เดีจ แดว ก็ ได้ กลับ ไป ตง เรอ เพอ
 ไป ยัง เมือง มะริด ต่อ ไป พอ ชาวเจ้า กาว ตง เรอ เจ้า พน กงาน ก็ ได้
 ยง บน ใหญ่ อ ก ครัง ๑ บน ใหญ่ น ได้ ยง จาก บอม แห่ง ๑ ซึ่ง ทำ ด้วย
 เต้า ตะลุง อยุ่ ไค เมือง ตะนาว ศรี ตง ไป หน้อย หนึ่ง
 เมือง ตะนาว ศรี น เปน เมือง ใหญ่ มาก และ มี ผู้ คน พด เมือง แน่น
 หนา พิ เคะ ราช ห์ ตุ จระ เปน เมือง ที่ ล้า าก ญ มา แต่ กอน ๆ เพราะ มี
 กำแพง ก่อ ด้วย อิฐ ต่อม รอบ แต่ เวลา น กำแพง นน ชาว รุก หัก พัง ตง ไป
 มาก แดว ยง ม ว ก เซา รค ๑ วด กับ บาน ซึ่ง พง จะ ปลุก แดว หตง ๑
 ตง อยุ่ ที่ รม แม่ นา ผง โนน เกอบ ตง กับ บอม วด เซา รค กับ บาน นน
 เปน ของ พวก ม ช น นาวี ฝรั่งเศส และ พวก ม ช น นาวี นน ทำ การ ตาม หนาท

ของ คิว ไค อย่าง สะดวก เพราะผู้ คน พต เมือง มีความ นบ ถอพวก
 มชน นาร เหล่า น เปน อ้น มาก

ที่ ตานา ไค เมือง ตะนาว ศรั ม เวอ ขนาด ๓๐๐ คณ ทอด ส่มอ อยู่
 ตำบล เขา บอก กับ ชาว เจ้า วา เวอ ตาน เปน เวอ ที่ มค เคอ รวด ชา
 อังกฤษ ชง เคย เปน เจ้า พนักงาน อยู่ ที่ เมือง มะริด ไค จับ มา โดย คำ ตั้ง
 ของ มอ ง ซ เออ ร คอ น ซ คณ ซ และ เปน เวอ ของ มอ ง ซ เออ ร มากา วา
 ชาว อาม เนย นอ ง ของ มอ ง ซ เออ ร มากา วา ชง อยู่ ที่ กรุง ปา ริ ศ์ ใน
 ทุก วัน น เวอ น ไค เคย ไป คำ ชาย ตาม ตำ แม่ นา ช เรย น ใน เมือง มอญ
 ถ้า จะ ต รา กาศ์ น คำ ใน เวอ ตาน ก็ อยู่ ใน ราว ๘๐,๐๐๐ แพรง

ชาว เจ้า ไค ไป ถึง เมือง มะริด เมอ วัน ที่ ๑ เดือน มกราคม ค ศ. ๑๖๘๘
 (พ.ศ. ๒๒๓๐) เวลา เย็น ชาว เจ้า ไค เดิน ทาง จาก เมือง ตะนาว ศรั ถึง
 เมือง มะริด ชง เปน ระยะ ทาง ๑๖ ไมล์ เพียง ๒๕ ชั่วโมง ก็ ถึง เพราะ
 ชาว เจ้า ไค เดิน ทาง ตลอด รุ่ง เจ้า พนักงาน ไค จัด ท พก ไว้ เปน ระยะ ๆ
 ก็ จริง แต่ ชาว เจ้า หาย อม พก ไม่ เพราะ จะ ต้อง การ ให้ รับ ไป ถึง
 เมือง มะริด ได้ โดย เร็ว

เมือง มะริด น เปน เกาะ ตง อยู่ ที่ ปาก นาแม่ นา เมือง ตะนาว ศรั
 และ ห่าง จาก ผัง ก็ โดย ทะเพาะ มี แม่ นาค น อยู่ เทา นน นา ใน แม่ นาน
 ตึก ๓ วา ตลอด ตานา และ เปน นา ตรับ ประทาน ไค เว้น แต่ ตอน ไก่
 ทะเต เทา นน เปน นา เคม และ ที่ ปาก นาน น ม หิน อยู่ หตาย กอน แต่ พอ

เขาเรือ หตัก หิน ไตงาย

เกาะ มะริด น วัต โดย รอบ ประมาณ ๓๐ ถึง ๓๑ ไมล์ (?) ต้น ณะบบ

เขื่อนไม้ขีด เป็น พน ท ราบ และ มี บำม ก แต่ม เนินเตก ๆ & หรือ

๖ เนิน คัด ๆ กัน นอก นน เป็น ท ราบ ทง ดัน บน เนิน เหล่า น ม บอม

เตก ๆ อยู่ ๑ บอม ทำเป็น รูป คต้ายดาว รวบอม นน ทำด้วย เต่าระเนยค

สูง ๓๐ ฟต บก ดง ดิน และ ขาง บน นน มี เกร่า โยง คตอด ถึง กัน ที่ ดัน

ขาง นน มี บน ใหญ่ อยู่ ๓-๕ กระบอก และ มี ช่อง บน ทำคต้ายช่อง

บน ท กราบ เรือ แต่ ขาง บอม หรือ กูก ไม้ มี บอม น วัต โดย รอบ

กว้างประมาณ ๕๐ กาว และ ไต บอม นน บน ใหญ่ อยู่ ๓๕ หรือ ๓๖ กระบอก

คง อยู่ ท ดน ราบ สำหรับ บอง กัน ทำเรือ แต่หา ไต ม บอม หรือ ท กาง

อย่าง ไรไม่ เป็น แต่ มี รวทาง เดิน คัด คอก บ บอม เท่านั้น

ทำเรือ เมือง มะริด นน เป็น ทำเรือ ท ค บง คต น ตม ไต ท ก ระ ด

และ ถ้า จะ มี เหตุ จา เป็น ขน แตวก ก็ จะ ทำ ให้ เป็น ท แขง แรง ขน ไต อก โดย

เขา สาย ไช้ ขง ขวาง ทาง เรือ เขา เดย และ กาว ท จะ เขา สาย ไช้ ขง น

ก็ จะ ไม่ คอง เปดอง ไส้ หุ้ย เท่า ไร นก เพราะ ท ตรง ปากช่อง น ม คตง

สูง ทง ๒ ขาง ร้อง นา แคบ และ เวลา นา ดง กม นา เพียง ๓ หรือ ๔ วา

แต่ พอ นา ทะเต ขน มาก ทง ๒ ขาง ก็ เป็น คตง ขน ขน ไป ท หน้า ทำ เรือ นน

ยัง มี เกาะ เตก ๆ บง อยู่ เกาะ ๑ ชื่อ เกาะ บาดรากัน (Badracan) อยู่ ตรง

กับ เกาะ มะริด บน เกาะ มะริด นน ไกต กับ ทำจอดเรือ มี นารบ ประทาน

แต่เด็ก น้อย เทา นน ถ้า จะ หา หา สำหรับ บรรทุก เรือ แล้ว ก็ จะ เป็น การ
 ยาก อยู่ สัก น้อย แต่ ท เกาะ บาด ราก นม แม่ น้า เด็ก อยู่ แม่ น้า หง
 ชง ม น้า จด ถ้า จะ เอา น้า จาก แม่ น้า เกาะ บาด ราก น มา บรรทุก เรือ ก
 ได้ เพราะ ท จอด เรือ อยู่ ใน ว่าง เกาะ มะริด และ เกาะ บาด ราก น ไม่
 ห่าง ไกล กัน เท่า ไรวี นก

ข้าพเจ้า จำ เป็น ต้อง พัก อยู่ ที่ เมือง มะริด ถึง ๓ วัน เพราะ
 การ ที่ จะ เอา เรือ เปรี๊ยะ เดน ออก จาก ท่า เรือ ไป จอด ที่ อ่าว ชิง เป็น หนทาง
 ๓/๕ ไม่นาน ต้อง เสีย เวลา มาก และ ที่ อ่าว นน เรือ ก็ อยู่ ใน ที่ กำบัง
 ต่อกับ อยู่ ที่ ท่า เรือ เหมือน กัน ครั้น ผนวบท ๕ เดือน มกราคม ข้าพเจ้า
 จึง ได้ ไป เง เรือ และได้ ถอน ส้ม ออกร เรือ ไป ใน วัน นั้น เอง ออก
 พระ วิสุตย์ สุนทร กับ เรือ รบ เล็ก ๆ ถ้า ๑ กับ เรือ อื่น ๆ อีก หลาย ลำ ได้ ไป
 ส่ง ข้าพเจ้า จนถึง เกาะ ปุ โด ทวาย ซึ่งเป็น เกาะ ที่ พระ เจ้า กรุง สยาม ได้ พระ
 ราชทาน ให้ แก่ บรรชท เกาะ น ตง อยู่ ใน ท่า เตท เหมาะ ดี มาก และ มี
 ไม้ บน เกาะ น ซึ่ง เป็น ไม้ ดี สำหรับ ต่อ เรือ และ ปลอก บ้าน ได้ บน
 เกาะ น ม น้า พุ และ น้า ตก หลาย แห่ง และมี แม่ น้า เล็ก ๆ หลาย ลำ ซึ่ง ถวน
 แต่ เป็น น้า จด ทง ต้น ถวน เรือ นน จะ จอด รอบ เกาะ ได้ ทุก แห่ง นอก
 จาก นยง ม ท่า เรือ ท ค เพราะ มี เกาะ เล็ก ๆ บัง อยู่ ๓ เกาะ และ เมื่อ
 เรือ ได้ เข้า ไป จอด อยู่ ใน เกาะ เหล่า น แล้ว ก็ อยู่ ใน ที่ กำบัง อย่าง ดี
 ที่ สุด ถ้า เรือ จะ เดิน ไป จาก ผง คอรอม น เคน และ เมือง เบงกอล ไป เมือง

มะริด แล้ว ก็จะต้องถึงเกาะทวาย น ก่อน
 เมื่อ วันที่ ๒๕ เดือน มกราคม ข้าพเจ้า ได้ ไป ถึง เมือง มัชราฐี
 ปาตานะ เชอวาเตย เคอ ฟอแบง ซึ่ง ได้ เห็น ตำรวจ เรือ เปรีชเตน มาก กับ ข้าพเจ้า
 นั้น จะ ต้อง การ ขน ไป บนบก จึง ได้ เห็น ตำรวจ เรือ พน เมือง ซึ่ง ได้ ออก
 มา ตรวจ เรือ เปรีชเตน พอ เชอวาเตย เคอ ฟอแบง ได้ ลง จาก เรือ แล้ว
 ก็ ม เรือ พน เมือง มา ถึง อีก ตำบล และ ใน เรือ ตำน มี บาด หลวง ฝรั่ง เค็ด
 คน ๑ ชื่อ บาด หลวง ราเฟล ได้ มา ใน นาม ของ เจ้าเมือง มัชราฐี เพื่อ มา หา
 กับ ตำรวจ เรือ เปรีชเตน ครั้น บาด หลวง ผู้นี้ ได้ ทราบ ว่า ข้าพเจ้า ก็ อยู่
 บน เรือ ด้วย บาด หลวง ผู้นี้ จึง ได้ มา หา ข้าพเจ้า และได้ บอก
 ข้าพเจ้า ว่า ถ้า เจ้าเมือง ได้ ทราบ ว่า ข้าพเจ้า ได้ มากับ เรือ ตำน แล้ว เจ้าเมือง
 ก็ คง จะ ได้ จัด ให้ เจ้าพนักงาน ลง มา คอย รับ บาด หลวง ราเฟล ได้
 รับ ประทาน อาหาร กับ ข้าพเจ้า และได้ เล่า ว่า เวลานี้ ใน เมือง มัชราฐี
 กำลัง ตก ตกใจ กัน มาก เพราะ ได้ ทราบ ข่าว มา ว่า พระเจ้า โมกุต จะ ตั้ง
 กองทัพ มา ตี เมือง มัชราฐี และ จะ ได้ พวก อังกฤษ ให้ ออก จาก เมือง ให้
 หหมด ผู้คน พด เมือง ซึ่ง อยู่ ใกล้ กับ บริษท จึง ได้ พา ทหาร พย ด้ มบต หน เขา
 ไป อาศัย อยู่ใน บ่อม และ ต่าง คน ก็ ต่าง เตรียม จะ ต่อ ด้ อย่าง
 แข็ง แรง เพราะ เชื่อ กัน ได้ แน่ ว่า ทำ อย่าง ไร ๆ พระเจ้า โมกุต คง จะ
 พยายาม ตี เมือง น ให้ ได้ เพราะ เมือง อื่น ๆ ใน เมือง คอดกอนตา ก็
 ตก อยู่ใน มือ พระเจ้า โมกุต หหมด ล้น แล้ว ยัง เหลือ แต่ เมือง มัชราฐี เมือง

เดียวเท่านั้น เมือง คอดกอนดา ได้ ตก อยู่ใน อำนาจ ของ พระเจ้า โมกุต
 เมื่อ วันที่ ๕ เดือน พฤศจิกายน พระเจ้า โมกุต ได้ เข้า ไป ยึด เมือง หลวง
 และ ได้ จับ พระเจ้า แผ่นดิน จาตรวน เดี่ยว ด้วย บาดหลวง ราเฟต ได้ ได้
 ให้ ข้าพเจ้า ฟัง ต่อ ไป ว่า พวก คน บาดหลวง ไม่ ได้ รับ ความ เต็ม ครอง
 จาก อังกฤษ อย่าง ใด เลย และ พวก อังกฤษ ก็ ยอม ให้ พวก บาดหลวง
 ได้ ทำ การ ใน หน้า ที่ มี ชน นารี โดย ไม่ มี ข้อ ขัด ขัน เลย จน ที่ สุด พวก
 บาดหลวง ก็ มี วด เชารัต และ ที่ ล้าน ก บาดหลวง อยู่ใน เมือง ด้วย
 เมื่อ เชอวา เตย เตอพอ แวง ไท ชน ไป บน บก แดว ก็ ตรง ไป หา
 เจ้าเมือง พอ เจ้าเมือง ได้ ทราบ จาก เชอวา เตย เตอพอ แวง ว่า ข้าพเจ้า
 อยู่ บน เรือ เจ้าเมือง ก็ สั่ง ให้ เจ้าพนักงาน ยิงปืนใหญ่ ที่ บอม คำ นับ
 ข้าพเจ้า ๑ นัด ข้าพเจ้า ก็ สั่ง ให้ เรือ ยิง สัตต คอบ ทน ท เหมือน กัน
 ครั้น ไท ยิง สัตต ไท คอบ ทน แดว บาดหลวง ราเฟต ก็ ตก ลง บน บก
 ข้าพเจ้า ก็ ได้ สั่ง ให้ ถอน ส้มอ แด่น ไบ ไป เมือง ปอนดเชวี ต่อ ไป เรือ ได้
 เดิน ผ่าน เมือง เซนตชอเม ซึ่ง เป็น เมือง ว่าง หัก พัง ทำลาย ลง หมด แดว
 เมือง น เป็น เมือง ซึ่ง พวก ปอดุกเกต ได้ ขอ มา จาก เจ้า แผ่นดิน เมือง คอด
 กอนดา และ ขอ มา จาก พระเจ้า โมกุต เวลานี้ พวก ปอดุกเกต กำลัง สร้าง
 เมือง ชน ใหม่ และ วัด เชารัต ได้ สร้าง ชน ใหม่ เสร็จ แลว
 เมื่อ วันที่ ๒๕ เดือน มกราคม ข้าพเจ้า ได้ ไป ถึง เมือง ปอนดเชวี
 ได้ เห็น เรือ รบ ฝรั่ง เค็ด ชื่อ ตัวไซ ทอด ส้มอ อยู่ ที่ ท่าเรือ เรือ นมอ ง ซเออร์

ดูเคน เป็นผู้บังคับ ได้ ออกจากเมืองไทย เมื่อวันที่ ๒๕ เดือนพฤศจิกายน
 ได้ เดินทาง เข้า ช่อง มะตากา และได้ มา ถึง เมือง ปอน ดิ เซร์ ก่อน ข้าพเจ้า
 ๕ วัน เรือ ตวไซ ตำน เป็น เรือ รบ ของ พระเจ้า กรุงฝรั่งเศส ตำนแรกที่จะ
 ได้ เคยเดิน ในทะเลเกาะมะตากา ครั้น ข้าพเจ้าได้ ไปถึง แคว้นมองซเซอร์
 ดูเคน ก็ ได้ มาหา ข้าพเจ้า และได้ บอกกับ ข้าพเจ้า ว่าได้ เตรียม การ
 ที่จะ เดิน เรือ กลับ ไป ประเทศฝรั่งเศส ไว้พร้อม ทุกอย่าง แล้ว และได้
 บรรทุกของ ขน เรือ เต็ม ท้องเรือ หมดแล้ว แต่ถึง คั้งนั้น ก็จะได้ พยายาม
 บรรทุกของ เติม เต็ม ขน อีกบ้างให้ ได้

ในวัน นเวลาเย็น ข้าพเจ้าได้ ขน ไปบนบก และ รุ่งขึ้นได้
 พบ ประหาร รักับ มองซเซอร์ มาแต่ง มองซเซอร์ เคตานและ มองซเซอร์
 มาแต่ง หนุ่ม และ เมื่อ ข้าพเจ้าได้ รับ คำ แนะนำ จาก ท่าน เหล่า นั้น ใน
 เรื่อง ที่ ข้าพเจ้า ดำริ จะ ตั้ง บริษัท ในเมือง แแถบ น แล้ว ข้าพเจ้า ก็ ได้
 ตั้ง มือ เขียน รายงาน และ ออก คำ ตั้ง ซึ่ง ข้าพเจ้า เห็น เป็น การ จำเป็น
 สำหรับ การ ของ บริษัท ครั้น เสร็จ แล้ว ข้าพเจ้า ก็ ได้ ตั้ง เรือ ตวไซ เมื่อ
 วันที่ ๒ เดือน กุมภาพันธ์ และ ในวัน นั้นเอง เรือ ก็ ได้ กาง ไบ เดิน ไป
 เพื่อ กลับ ไป ยัง ประเทศ ฝรั่งเศส ส่วน เรือ เปร์ ซิ เดน นั้น ไม่มี เวลา
 พอ ที่จะ บรรทุก ของ ขน เรือ ให้ ทน ได้ จึง คง รอ อยู่ ที่ เมือง ปอนดิเซร์
 ก่อน และ กำหนด จะ ได้ออกจากเมือง ปอนดิเซร์ ใน วันที่ ๑๘ เดือน กุมภาพันธ์
 ชาวเรือ พระเจ้า โม กูด ไป คั้งเมือง คอต กอน ตา และ จับ องค์

เจ้าแผ่นดินไฉนหน เป็นชาวที่จริงแน่ เพราะข้าพเจ้าได้ทราบความที่
เมืองปอนดเชร์ เป็นความตรงกับที่ข้าพเจ้าได้ทราบมาแต่ มอริซเซอร์
มาตรง จึงได้เดาให้ข้าพเจ้า ฟัง ถึง การงาน ของบริษัท ใน เมืองคอดกอนดา
และได้เอาหนังสือจากเมืองซูร์ตมา ให้ข้าพเจ้าดู ระเบียบ ๑ หนังสือ
ระเบียบ น เป็น หนังสือที่ ผู้ อำนวยการ ของ บริษัท ได้ มี มา ยัง มอริซเซอร์
มา แดง บอก ชาว ว่า เจ้าเมือง คอด กอน ดา ได้ กัด ข ฆม เหนง พวก ชาว
ยุโรป แต่ พวก ฝรั่งเศส เค็ด หนี ได้ รับ ความ ยก เว้น ไม่ ใคร ได้ ถูก บับ คน
เหมือนชนชาติอื่นๆ ใน หนังสือระเบียบ นั้น เดาคความ ค่อไป ว่า การ
ที่ พระเจ้าโม กูต ได้ มี ชัย ชะนะ เช่น น ได้ ทำให้ พระเจ้า โม กูต เยอ หียง
ชน มาก และ เจ้าพนักงาน ข้าราชการ ของ พระเจ้า โม กูต ก็ พดอย
หียงไป ด้วย เพราะ พระเจ้า โม กูต ดู ถูก พวก ชาว ยุโรป เปน อ้น มาก
ฝ่าย พวก อัง กฤษ หน เดากได้ จับไฟร์ บ้าน พด เมือง ของ พระเจ้า โม กูต ไฉ
เปน อ้น มาก และ หนังสือ ตำคณู ที่ ผู้ อำนวยการ ฝรั่งเศส เค็ด ได้ ให้ ใจแก่
พวก เรือ แขวมว ซึ่งได้ มา ขอร้อง เอาของ ฝรั่งเศส เปนที่ พงนหน พวก
อังกฤษ ก็ หาได้ เชอ ถอ ยก เว้น ให้ ไม่

เมื่อเคเดิมมอริซเซอร์คอนชตนซ์ ได้ออกความเห็น ว่า ข้าพเจ้า
ควรจะ ส่ง คนใด คนให้ หนึ่งไปเฝ้า พระเจ้า โม กูต เพื่อขอหัดกฐานในความ
ชอบ ชรรวม แดง ดีทช ของ บริษัท และ เพื่อ ขอ คราคง สำหรับ ให้ บริษัท
ไป ตง ห่าง ที่ เมือง เบง คอด ได้ ข้าพเจ้าจึง ได้ นำความเห็น ของ

มอง ซี เออร์ คอนซัตนซ์ ตาม ท กดาวมา น หารือคอ มองซีเออร์มาแดง
 และ ข้าพเจ้าได้ กะ จะให้ มอง ซีเออร์ เสด็จไป เฝ้า พระเจ้า โมกุต
 แต่ ครั้น ข้าพเจ้าได้ มา พง ความ เห็น ของ มอง ซี เออร์ มาแดง จึงได้คิด
 ความ คิด ที่ จะ ส่ง มองซีเออร์ เสด็จไป มองซีเออร์ มาแดง ได้ ช้แจง
 ว่า การ ที่ จะ จัด ให้ ใคร ไป เฝ้า พระเจ้า โมกุต นั้น จะ เป็น การ
 เปิดอง ไล่หุ่ย ของบริษัท โดยไม่ได้ ผลิต อย่างใดเลย ด้วยเหตุ ๒ ประการ
 คือ ประการ ๑ พิเคราะห์ หัด พระเจ้า โมกุต ก็คง จะไม่ รับ รอง คน แทน ของ
 บริษัท แต่ ประการ ๒ พระเจ้า โมกุต ก็ชรามากแล้ว เพราะฉะนั้น
 ถึง พระเจ้า โมกุต จะ ออก ครา ตง อนุญาต ให้ บริษัท ไป ตง ห้าง ที่ เมือง
 เบง กอล ถ้า พระเจ้า โมกุต สิ้น ช้พลตง ก็ จะ ต้อง กตบ ตง คน พุดจา
 ขอร้อง กัน ใหม่ และ จะ ต้อง เปิดอง ไล่หุ่ย อีก ครัง ๑ กับ จะ ต้อง
 หา ของ ให้ เจ้า เมือง เบง กอล อีก จึง จะ ได้ จัด การ ตาม ครา ตง ของ
 พระเจ้า โมกุต ได้ อนึ่ง ผู้ ที่ เป็น เจ้า เมือง เมือง เบง กอล ใน เวदान
 ชื่อ เจะ เอ็ค คาน เป็น อาว ของ พระเจ้า แผน ดิน และ ชรามาก อายุ ถึง
 ๘๖ ปีเศษ ทงเมื่อ เรวๆ น ตาก บอดเลย แล้ว ด้วย คง จะ ไม่ มอายุย่น
 นาน ไป ได้ สัก เท่าไร และ ใคร จะ เป็น ผู้ จาราชการ เมือง เบง กอล ต่อ ไป
 ก็ เป็น เรอที่ ทราบ กัน ไม่ได้ เพราะ เมือง น เป็น เมือง ธนรอง พระเจ้า โมกุต
 ต้อง เสีย เงิน ให้ พระเจ้า โมกุต ปี ละ ๓๐,๐๐๐, ๐๐ ทุกๆ ปี เพราะฉะนั้น

มอง ซี เออร์ มา แดง จึง เห็น ว่า ใน เวลานี้ ควร จะ ปฏิบัติ ตาม ตรา ตัง ระเบียบ
 เก่า ไป ก่อน และ ควร จะ เข้า หา เจ้า เมือง คน ชวาน ไป พดาง เพราะ
 เจ้า เมือง คน น ชอบ พวก ฝรั่ง เค็ด อยู่ บ้าง บริษัท ก็ จะ ได้ ทำ การ
 ค้า ขาย ต่อ ไป จน กว่า เจ้า เมือง คน น จะ ถึง แก่ กรรม เมื่อ เจ้า เมือง
 คน น ได้ ถึง แก่ กรรม ไป แล้ว ก็ จะ ต้อง คอย ดู เหตุ การณ์ ไป ก่อน แล้ว
 จึง คิด อ่าน ขอ ตรา ตัง เดีย ใหม่ แต่ ตรา ตัง ใหม่ นั้น จะ ขอ จาก เจ้า เมือง
 คน ใหม่ หรือ จะ ขอ จาก พระ เจ้า โม กุล องค์ ใหม่ ก็ แล้ว แต่ จะ
 ระวัง ใน ภาย หน้า

พระ เจ้า โม กุล องค์ คน น ม ราช บุตร ๒ องค์ แต่ องค์ ใหญ่ นั้น
 อยู่ ใน ถาน พระ บิดา ก่า ตั้ง ตั้ง พระ อาชญา จน ถึง กับ หนี ไป อาศัย อยู่ กับ
 พระ เจ้า กรุง เปอ เซย เตย แล้ว พระ ราช บุตร องค์ ใหญ่ นม พคร พวก
 ใน ประเทศ ราช บุตร เป็น อัน มาก และ ฝ่าย มารดา ก็ คอย หา ช่อง อยู่
 ถ้า พระ เจ้า โม กุล ต้น ชพ ตั้ง เมื่อ ไต ก็ จะ คิด จัด การ ซึ่ง ราช ด้ม บัต ให้
 แก่ บุตร เพราะ พระ เจ้า โม กุล ได้ ประ กาศ ตั้ง ให้ ราช บุตร ท ๒ เป็น
 รัช ษ ทายาท แล้ว โดย เหตุ ทร ราช บุตร ท ๒ น เป็น คน ไป รด ปราน ของ บิดา
 และ พระ บิดา ก็ เอา มา เตย ง โกต พระ องค์ อยู่ เสมอ เพราะ ฉะนั้น เมื่อ
 พระ เจ้า โม กุล ต้น ชพ ตั้ง เมื่อ ไต ก็ คง จะ เกิด วัณ วาย ใน บ้าน เมือง
 แดก กัน เป็น กก เป็น เหตา เป็น แน

เมื่อ ชาติ เจ้า ไต พง มอง ซี เออร์ มา แดง ด้ แง่ ตั้ง น ชาติ เจ้า

ก็เห็น ด้วย จึงได้ งัด ความ คิด เดิม เดี่ย และ ได้ ตก ลง ว่า ให้ คอย ฟัง
เหตุการณต่อไป เมื่อเห็นท่วงที อย่างไม่ จะ ให้ บริษัท ได้ ทำ การ ค้า ขาย
โดย สะดวก แล้ว ก็ จะ ให้ จุด การ ไป อย่าง คดี สุด ที่ จะ ทำ ได้

ข้าพเจ้าได้ มาถึง แหตมเคบ ออฟ กุด โฮป เมื่อ วัน ที่ ๑๑ เดือน เมษายน
และ ได้ พัก อยู่ ใน ที่ น จน ถึง วัน ที่ ๑๕ เดือน เมษายน หนังสือ ต่าง ๆ ที่
กับคนเรือ เซนนิ โกลดาค์ ซึ่ง เป็น เรือ ของ บริษัท ได้ ฝาก ไว้ ให้ ข้าพเจ้านั้น
ข้าพเจ้าได้ รับ ไว้ หหมด แล้ว เรือ เซนนิ โกลดาค์ นี้ ได้ คอย ข้าพเจ้า อยู่ ถึง
๓ อาทิตย์ ครั้น เห็น ว่า ข้าพเจ้า ยัง ไม่ มา กับ คน จึง ได้ ออก เรือ ไป
เมื่อ วัน ที่ ๑๒ เดือน มีนาคม

ก่อน ที่ ข้าพเจ้า จะ ได้ ออก จาก แหตมเคบ ออฟ กุด โฮป วัน ๑ ได้
เห็น เรือ เตอ ไตร มา แด กับ เรือ เตช เออ เข้า มา ถึง ทง ๒ ต้า เรือ เตช
เออ นี้ ได้ มา จาก เมือง สุรัต ได้ มา พบ กับ เรือ เตอ ไตร มา แด ที่ คาบต
บงเคชเอกวัต จึง ได้ เสนอ มา ด้วย กัน

มอง ซเออร์ ดงเคนผู้ บังคับ การ เรือ ไตร มา แด ได้ บอก กับ ข้าพเจ้า
ว่า ได้ ออก จาก เมือง ไทย พรอม กับ มอง ซเออร์ ไวตรคูร์ และ มอง ซเออร์
เคอ ยวเยอ เมื่อ วัน ที่ ๓ เดือน มกราคม เมื่อ วัน ที่ ๑ เดือน กุมภาพันธ์ เรือ ไตร
มา แด ได้ แต้น ออก จาก ช่อง ซอนดา ครั้น เมื่อ วัน ที่ ๑๕ เดือน กุมภาพันธ์
ได้ ถูก พายุ ซึ่ง พัด มา จาก ทิศ ตะวัน ตก ฉียง ได้ เรือ ไตร มา แด จึง ได้
พัด คับ เรือ ออก ๒ ต้า ใน ที่ และ ตี จุก ได้ ๑๕ ตีกร ๑๕ นาที และ ตอง ตี จุก

๓๓๗ ดักร & มนต์ มอง ซ็เออร์ ดิงเดิน ได้ รายงาน ต่อไปว่า บาดหลวง
 ตาชา ได้ ลง เรือ เตอ กายยา โดยได้ รับ ตำแหน่ง ราชทูต เอนวอยเอกซ
 ตรา ออกดี นาร์ ของ พระเจ้ากรุง ด้ยาม ไปยัง ประเทศฝรั่งเศส และเมื่อ
 บาดหลวง ตาชาได้ เชิญ พระราช ด้ำน ของ พระเจ้า กรุงด้ยาม ลง เรือ นน
 กก็ได้ มีการ ให้ แหน และทำ พิธี ตาม แบบ ขรรมน เนียมไทย ทุก อย่าง

บาด หลวง ตาชา ได้ พา คน ไทยมา ด้วย รวม ๑๘ คน คือ เป็น
 ข้าราชการไทยสำหรับประดับเกียรติยศบาดหลวงตาชา ๖ คน อีก ๑๒ คนนั้น
 เป็น ชายหนุ่ม ซึ่ง บาด หลวง ตาชา จะ พา ไป ฝาก ยิง โรงเรียน พวก บาด
 หลวง คน เยชวตท กรุง ปาร์ค นอกจาก น บาด หลวง ตาชา ได้ เชิญ
 เครื่อง ราช บรรณาการ ของ พระเจ้า กรุง ด้ยาม และของ ต่างๆ เป็นอันมาก
 ด้ำหรับไป ถวาย พระเจ้า กรุง ฝรั่งเศส และ ถวาย เจ้า นายใน พระราช
 วงศ์ ฝรั่งเศส ทุก ๆ องค์ ด้วย

ข้าพเจ้าได้ ไป ถึง เกาะ อาเซนซัน เมื่อ วันที่ ๑๘ เดือน พฤศจิกายน
 เมื่อ ได้ มา ถึง เกาะ น แดว ข้าพเจ้าได้ รับ หนังสือ จาก กัปตัน เรือ เดซี เออ
 ฉะบบ ๓ ใน จดหมาย ฉะบบ น มี ความ ว่า เรือ รบ ฝรั่งเศส ๒ ลำ คือเรือ
 กายยากับเรือสตัวได้ ไปถึงแหลมเคปออฟกูดโฮม เมื่อวันที่ ๒๕ และจะได้
 พัก อยู่ ณ ที่ นั้น จน ถึง วันที่ ๓ เดือน พฤศจิกายน จึง จะ ได้ ออก เรือ ต่อไป
 เมื่อวันที่ ๒๗ เดือน พฤศจิกายน ได้ พบ กับ เรือ เตอเฟลริชงท ได้
 เห็น คู่ขนยักดาว โตก ๓ ดักร เรือ ตำนได้ มาจาก ประเทศฝรั่งเศส และ

ได้เดินทางมาถึงที่นั่น ๓๗ วัน นายเรือโท ซึ่งบังคับการเรือดำน้ำได้
 ขนมาบนเรือของเรา และได้เล่าว่าประเทศฝรั่งเศสได้ประกาศ
 สงครามกับพวก แอค อาตเยย แดว

พิมพ์ที่

โรงพิมพ์ ศรีนคร

เชิงสะพานมอญ พระนคร โทรศัพท์ ๓๕๖

